

2019 tavasz

MADÁRTÁVLAT

BirdLife
INTERNATIONAL

■ FAUNISZTIKA

4 2019 év madara a gólyatöcs

■ KÉTÉLTŰ- ÉS HÜLLŐVÉDELEM

7 2019 év kétéltűje a foltos szalamandra

■ MADÁRGYŰRÜZÉS

10 A Sumonyi Madárvonulás-kutató Állomás

■ FELHÍVÁS

15 Szitakötő adatgyűjtés

■ MADÁRVÉDELEM

18 Az erdei szalonka magyarországi fészkelése és tavaszi vadászata

■ MADÁRBARÁT KERT

20 Molnárfecskék költésének segítése I.

■ MEGEMLÉKEZÉS

24 Búcsúzunk Rakonczay Zoltántól, az MME tiszteletbeli elnökétől

4

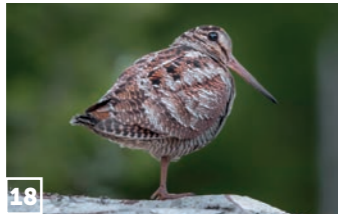
28

10

34

18

39

24

42

■ FAUNISZTIKA

28 Szórványosan fészkelő énekesmadarak a Visegrádi-hegységben I. – Hegyi billegető és bajszos sármány

■ MADÁRTANI TÁJÉKOZTATÓ

30 Hírek, újdonságok

■ MADÁRGYŰRÜZÉS

34 Érdekes madármegkerülések

■ FAUNISZTIKA

36 Érdekes madármegfigyelések

■ MADÁRTANI TÁJÉKOZTATÓ

39 Érdekes madárfészkelések

■ BIRDLIFE

42 Észk Madártani Egyesület

43 Csipogó

Tavaszi héricskek (Foto: Orbán Zoltán)

MIT ADOTT NEKÜNK AZ EURÓPAI UNIÓ?

Uniós csatlakozásunk 15 éves évfordulójához közeledve az Európai Unió jövőjével kapcsolatban nagy viták és sorsdöntő kérdések vannak előttünk a Brexit folyamat lezárásától kezdve az európai választásokig. Azt gondolom, hogy most érdemes áttekinteni, mit adott nekünk az Európai Unió természetvédelmi szempontból. Aki szereti az abszurd humort, annak bizonyára feldereng az az emlékezetes jelenet a Brian élete című filmből, amikor a rómaiakat utalók provokatív módon felteszik a kérdést, hogy „Mit adtak nekünk a rómaiak?“, azt a választ várva, hogy semmit, csak elnyomást. Azonban kiderül, hogy azért többek között a vízvezeték, a csatornázás, az utakat, az öntözést, a gyógyászatot, az oktatást, a bort, a népfürdőket, a közbiztonságot, a rendet ... ja, és a békét.

A történet 40 évvel korábbra nyúlik vissza, amikor az EU akkori tagjai 1979. április 2-án elfogadták a korszakalkotó madárvédelmi irányelvet. Ez a jogszabály és a később, 1992. május 21-én elfogadott élőhelyvédelmi irányelv nem csak általános védelmi elveket határoztak meg, hanem előírták az európai természeti értékek megőrzését biztosító területhálózat kijelölését is. Amikor Magyarország 15 évvel ezelőtt, 2004. május 1-jén az uniós teljes jogú taggá vált, átvette a teljes joganyagot, sőt a csatlakozási tárgyalások során vállalt kötelezettségeként ki is hirdette a Natura 2000 különleges madárvédelmi területek és különleges természetmegőrzési területek hálózatát is, amihez napjainkra 535 terület tartozik.

A jogszabályok önmagukban nyilván nem oldanak meg mindent. Az Európai Unió azonban a költségvetésén keresztül is jelentős mértékben hozzájárult természeti értékeink megőrzéséhez. Csatlakozásunk óta szinte az összes jelentősebb természetvédelmi beruházás, élőhelyrekonstrukció, komplex fajmegőrzési program az uniós forrásoknak köszönhetően valósulhatott meg. Csak a LIFE alap 40 projektre közel 70 millió euró támogatást hagyott jóvá 2000 óta, többek között lehetővé téve kiemelt programjaink megvalósítását a kerecsensólymok, kék vércsék, parlagi sasok, szalakóták, tűzokok és társaik védelmében.

Csak a tényeket vizsgálva érdemes ítéletet hozni a rómaiak vagy az Európai Unió értékéről. Mindezek ismeretében véleményem szerint kijelenthető, hogy az uniós az elmúlt évtizedek természetvédelmi törekvéseinek és eredményeinek legfontosabb szereplője volt kontinensünkön. Döntéseink meghozatalában, legyen az bármilyen szintű a személyestől az nemzetköziig, arra kell törekednünk, hogy az elért vívmányokat megőrizzük és lehetőség szerint továbbfejlesszük, méltóképpen megemlékezve a 40 és 15 évvel ezelőtti történelmi eseményekre.

Halmos Gergő
ügyvezető igazgató

MADÁRTÁVLAT – madártani és természetvédelmi folyóirat

XXVI. évf. 1. szám, ár: 890 Ft (MME-tagoknak térítésmentes)

KIADJA: Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) közhasznú társadalmi szervezet „A madárbarát Magyarorszáért!”

1121 Budapest, Költő utca 21., Tel.: (06-1) 275-6247 · Fax: (06-1) 275-6267 · www.mme.hu

FŐSZERKESZTŐ: Orbán Zoltán

ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ: Schmidt Egon 1994–1995

KORÁBBI FŐSZERKESZTŐK: Péchy Tamás 1996–2004, Ujhelyi Péter 2004–2011, 2013–2018, Orbán Zoltán 2012

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: Bodnár Katalin, Halmos Gergő, Haraszthy László, Orbán Zoltán, Vásony Petra

NYELVI KORREKTOR: Szűcs Katalin

TERVEZÉS, NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS: Kitaibel Bt.

SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bányai Lászlóné

TERJESZTÉS: Harangi István

FELELŐS KIADÓ: Halmos Gergő MME ügyvezető igazgató

NYOMTATÁS ÉS KÖTÉS: Korrekt Nyomdaipari Kft.

FELELŐS VEZETŐ: Barkó Imre ügyvezető igazgató

ISSN 1217-7156

A címlapon: gólyatöcs (Szabó Gábor – BirdPhotography.Hu felvétele)

↑ Kötő gólyatöcs (Fotó: Molnár Gyula)
 ← Gólyatöcs (Fotó: Tokody Béla)
 ↓ Gólyatöcs tojásos fészke (Fotó: Haraszthy László)

2019 ÉV MADARA

A GÓLYATÖCS

A gólyatöcs miniatűr gólyára emlékeztet, egyik népi neve – a széki gólya – is erre a hasonlóságra utal. Összetéveszthetetlen a groteszken hosszú, piros lábaival, fehér altestével és fekete szárnyaival. Fészkelési időszakban a hím fekete fejmintázata és tarkója alapján könnyen megkülönböztethető a tojó madártól, aminek teljesen fehérek a fejtollai, barnásfekete a háta, ellentétben a hím koromfekete tollaival.

ELTERJEDÉS

Kozmopolita, azaz világszerte elterjedt madárfaj. Az Antarktisz kivéve az összes kontinensen megtalálható.

Világállománya 450 000–780 000 példányra tehető a Wetlands International 2015-ös adatai alapján. Ebből az Európában költő párok száma 53 900–75 700 pár közé becsült, ami 108 000–151 000 kifejlett példányt jelent (BirdLife International, 2015). A világállomány változása a hatalmas elterjedési terület miatt nehezen becsülhető, a felmérések alapján az európai állomány stabilnak tekinthető.

Magyarországon a gólyatöcs-populáció az 1990-es évek előtt mindössze néhány tucat párba csökkent, 1979–1983 között 30–40 pár volt, és ez a szám az évszázadok miatt folyamatosan ingadozott. A faj erősen veszélyeztetett helyzete miatt a Vörös könyvbe is bekerült. Ennek a nagymértékű állománycsökkenésnek összetett okai voltak; a lecsapolások miatt eltűntek a korábbi mocsaras élőhelyek, nagy területeken halastavakat alakítottak ki a korábbi költőhelyeken, illetve a hosszú aszályok miatt sok alföldi szikes tó eltűnt.

Az 1999/2000-es évben bekövetkező, csapadékban gazdag tél után létrejött tartós magyarországi vízviszonyok (nagy kiterjedésű belvizek és öntésterületek) azonban drasztikus, inváziós jellegű állománynövekedést hoztak. A sok csapadék és az árhullámok a vizes élőhelyek rendkívül széles skáláját hozták létre, újra megteltek a már régen kiszáradt alföldi

A gólyatöcs igazi világpolgár (Forrás: BirdLife Datazone)

szikes tavak, a létrejövő páratlan mocsárvilág paradicsomi állapotokat teremtett a fészkelő és a vonuló, parti madárfajok számára.

Az állománynövekedést valószínűleg a Mediterráneum délnyugati részén költő madarak beözönlése okozta, aminek köszönhetően a becsült költő állomány ebben az évben elérte a 940–960 párt. Napjainkban az időjárási és vízviszonyok miatt ingadozó magyarországi állomány 200–1000 pár közé becsülhető a monitoringadatok alapján.

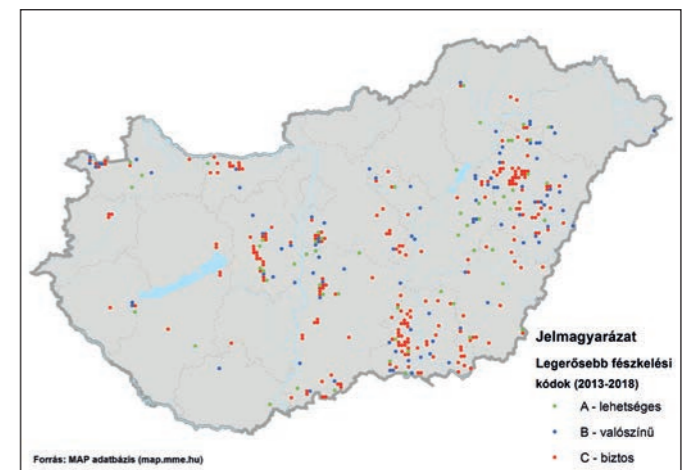
ÉLŐHELY, KÖLTÉS, TÁPLÁLKOZÁS

A gólyatöcs ragaszkodik a viszonylag kopár, sekély vízállású, szikes élőhelytípusba tartozó fészkelőhelyekhez, hazánkban gyakori társalkótípusa a hasonló élőhelyigényű gulipán. Fészket általában olyan helyre építi, hogy a kikelő fiókák a sekély vízben gázolva tudjanak táplálkozni. A hetekig röpképtelen fiókák túlélése érdekében fontos, hogy a fészkek körül megfelelő legyen a rejtőzködést lehetővé tevő növényborítottság. Gyakran költ laza telepekben, de egyesével is fészkel.

Fészke nem több, mint egy kikapart, sekély mélyedés, amit növényi törmelékkel bélel ki. Fészkealjja 3–5 tojásból áll, a költési idő 25–26 nap. A fészkealj megsemmisülése esetén pótköltésbe kezdhet. A fiókák csak négyhetes korukban képesek repülni, a család ezt követően még hetekig együtt marad. Főleg vízirovarokat és más gerinctelenekeket szedeget össze a víz színéről és a partról. Hosszú lábával mélyebbre gázol, mint más parti madarak.

Fő költőterülete a Duna-Tisza közén található szikes tavak, a Tiszántúlon a Hortobágy és egyre rendszeresebb költ a Dunántúlon is, a Velencei-tó környékén, a Kis-Balatonon és a Fertő tó mellékén.

A 20. század végéig a gólyatöcs ragaszkodott a természetes élőhelyeihez, amiket elsősorban az időszakos vízállású szikes tavak, a természetes mocsarak és a zombékos, tocsogós legelők jelentettek. Azonban ezek a típusú élőhelyek az elhúzódó aszályok és az átalakult mezőgazdaság miatt

Gólyatöcs fészkelési adatok Magyarországon 2013–2018 között (Forrás: MME Monitoring Központ)

összeszugoordtak, ami a gólyatöcsállomány erőteljes csökkenéséhez vezetett. Az 1980-as évek közepén figyeltek fel egy nagyon érdekes jelenségre: A Csongrád megyei Fábiansébes-tyén melletti trágyaszikkasztó tavon jelentek meg gólyatöcsök, és egyre növekvő számban kezdtek ott költeni. A faj a következő évtizedben egyre gyakrabban tűnt fel hasonló jellegű, mesterséges költőhelyeken (kubikgödörökben, halastavakon és rizstelepeken), erős alkalmazkodóképességről téve tanúbizonyságot. Ennek következtében alakult ki egy viszonylag stabil költő állomány.

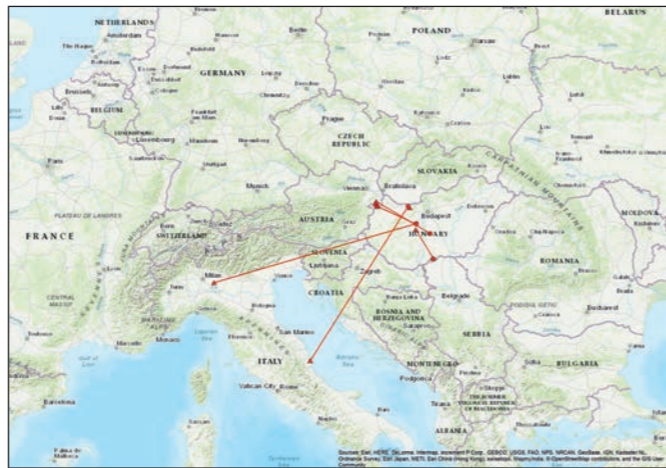
VONULÁS

Az európai állomány vonuló, a fő telelőterületet Nyugat-Afrika partvidéke, illetve a Száhel-övezet és a Vörös-tenger régiója jelenti, ahol a dél-európai madarak egy része áttelelhet. Magyarországra a gólyatöcsök március végén, április elején térnek vissza, az őszi vonulás augusztus végén, szeptember elején kezdődik, enyhébb őszykón néha még októberben is látni egy-két madarat. A szegedi Fehér-tavon 2015-ben december végéig kitartott három madár, de ezek az áttelelési kísérletek nagyon ritkák a Kárpát-medencében.

A gyűrűzési adatokból valószínűsíthető, hogy a magyar madarak nyugati irányban vonulhatnak, ám sajnos eddig még nem történt műholdas jelölés ennél a fajnál. A magyarországi madárgyűrűzési adatbank adatai alapján 1951 óta mindössze 345 gólyatöcsöt gyűrűztek meg hazánkban, amiknek döntő hányadát (285) a fiókák tették ki. A külföldi megkerülések száma mindössze négy madár, illetve 13 külföldön gyűrűzött gólyatöcs került meg hazánkban. A legidősebb gyűrűs gólyatöcs életkora 3312 nap volt, amit fiókaként gyűrűztek meg, és 9 év után került meg.

VESZÉLYEZTETŐ TÉNYEZŐK

A gólyatöcs számára a legnagyobb veszélyt a megfelelő élőhelyek csökkenése, illetve eltűnése jelenti. Természetes élőhelyei az időszakos vízállású szikes tavak voltak, azonban azok az 1980-as évektől fennálló aszályos évtizedek miatt jelentős részben kiszáradtak, eltűntek. A napjainkban jelentkező klímaváltozás hatásai erősen hatnak a vizes élőhelyekhez kötődő,

Hazánkban gyűrűzött gólyatöcsök külföldi megkerülési adatai (Forrás: MME Madárgyűrűzési Központ)

parti madárfajok költési viszonyaira, illetve állományaik nagyságára. Az adott évekre jellemző csapadékviszonyok nagymértékben befolyásolják az adott év gólyatöcsállományát, ami bár stabilnak mondható, de ingadozó. A belvizes évek alatt feltöltődnek a szikes tavak és a már régen kiszáradt erek és mocsarak, és ezek nagyon kedvező költőhelyet jelentenek a fajnak.

VÉDELEM

A gólyatöcs Magyarországon fokozottan védett, természetvédelmi értéke 250 000 Ft. Európai állománya stabil, a hazánkban költő párok száma ingadozó. A természetes szikes tavak védelme kiemelten fontos a faj számára, ezek megőrzése és lehetőség szerinti helyreállítása nélkül a gólyatöcsállomány hosszú távú stabilitása veszélybe kerülhet. Fontos lépés lenne a tradicionális élőhelyek minél teljesebb rehabilitációja, ami elsősorban a szikes tavak rekonstrukcióját jelenti. Jelentősebb költőhelyei védelem alatt állnak, ezek megfelelő kezelésén múlik a faj hosszú távú jövője hazánkban.

Tokody Béla

Áttelelő, a hideg miatt behúzott lábbal repülő gólyatöcsök a Fehér-tavon 2015. december 31-én (Fotó: Tokody Béla)

Ritkán lencsevégre kapható pillanat a gólyatöcs vizes élőhelyén vadászó róka, Pusztaszer (Fotó: Tokody Béla)

2019 ÉV KÉTÉLTŰJE A FOLTOS SZALAMANDRA

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Kétéltű- és Hüllővédelmi Szakosztálya 2012-ben indította el az Év kétéltűje – év hüllője programot, melynek keretében a szakmai stáb évente váltakozva választ meg egy hüllőt, illetve kétéltűt az év fajának.

HŰVÖS ERDEINK EGZOTIKUS KÉTÉLTŰJE

A Börzsöny és a Mátra erdősegei előkelő helyet foglalnak el hazánk népszerű kirándulóhelyeinek sorában. Napsütéses hétvégéken turisták ezrei húznak bakancsot, hogy bejárják a hűvös patak völgyekkel szabdalta hegyek zegzugos világát. Esős, nyirkos időben érezhetően csökken a kirándulók száma, a csúszós kövek és sáros ösvények jelentette megpróbáltatásokat csak a merészebbek vállalják. Akit hirtelen kap el a zápor-zivatar, az mihamarabb igyekszik fedezékbe húzódní. Mikor a turisták zsvajva elhalkul, és az eső csepegése felerősödik, akkor jön el a foltos szalamandrák ideje. Szárazság idején sokszor alig érzékelhető a jelenlétük, ellenben miután megnyílnak az ég csatornái, gyakran tömegével másznak elő rejtekükből. A velük való találkozás a legtöbb ember számára maradandó élményt jelent, hiszen hazánk egyik leglátványosabb, rendkívül fotogén kétéltűjéről van szó. Sajnálatos tény, hogy napjainkban a foltos szalamandrára számos veszély leselkedik, ezért döntött úgy az MME Kétéltű- és Hüllővédelmi Szakosztálya, hogy a fajt 2019-ben az év kétéltűjének választja.

ŐSI HIEDELMEK

A foltos szalamandrát már az ókor nagy természettudósai (Arisztotelész, Plinius) is ismerni vélték, téves megállapításaik nyomán azonban az állatot hosszú ideig babonás félelem övezte. Rejtett életmódja és feltűnő megjelenése beindította a régi korok emberének képzeletét, sokáig hittek az állat halálosan mérgező mivoltában és mágikus tűzoltó képességében is. Igaz, hogy bőrének váladéka az ember nyálkahártyájával érintkezve irritatív hatású, és az is, hogy a bőr maga hideg, nyirkos tapintású, a szalamandra valós képességei azonban távol állnak a mesék világtól. Nem oltja el a tüzet, nem sző selymet, és ha szerencsétlenül belepottyan a kútba, akkor sem fogja mérgeivel a vízből ivók vesztét okozni. A mendemondák miatt sok szalamandrának kellett értelmetlenül elpusztulnia, nemegyszer alkímisták és mérgekverők mesterkedései nyomán. A faj napjainkban használatos angol (Fire salamander) és német (Feuersalamander) elnevezése is „tűzszalamandra” jelentéssel bír, és a régi hiedelmekből eredeztethető. A felvilágosodás óta szerencsére egyre gyarapodnak az állat valós természetrajzával kapcsolatos ismereteink, és a faj jelenleg is sokrétű kutatások tárgya.

Fotó: Rahmé Nikola

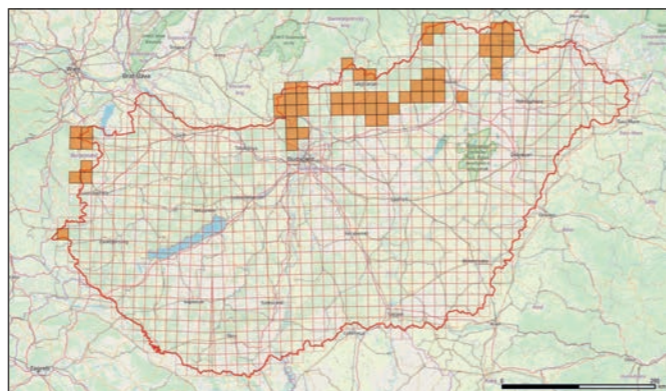
A TAXONÓMIA ÚTVESZTŐJÉBEN

Mai tudásunk szerint a szalamandránkat és szűkebb rokonságát magába foglaló *Salamandra* nembe hat faj tartozik. Hazánkban közülük egyetlen faj, a foltos szalamandra él. Törzsalakja, a *S. salamandra salamandra* Közép-Európában és a Balkán-félszigeten nagy elterjedési területen fordul elő, vele találkozhatunk Magyarországon is. Az Ibériai-félszigetet a foltos szalamandrának számos, többé-kevésbé bizonytalan státuszú alfaja lakja, amik megjelenésükben és életmódjukban is nagy változatosságot mutatnak (*S. s. almanzoris*, *S. s. alfredschmidti*, *S. s. bejarae*, *S. s. bernardezi*, *S. s. crespoi*, *S. s. fastuosa*, *S. s. gallaica*, *S. s. longirostris*, *S. s. morenica*). Az Appennini-félszigeten is külön alfaja, a *S. s. gigliolii* fordul elő.

Az Alpok keleti és déli részének magasabb régióiban a foltos szalamandrát karcsúbb és fürgébb rokona, az alpesi szalamandra (*S. atra*) helyettesíti. Az alpesi szalamandra hazánk határaihoz egészen közel, a Keleti-Alpok népszerű magashegyi kirándulóhelyein (Schneeberg, Rax) is megfigyelhető. A Nyugati-Alpokban az alpesi szalamandrához hasonló életmódú és megjelenésű *S. lanzai* él. A Korzika szigetén előfordul *S. corsica*, az Észak-Afrikában élő *S. algira* és a Közel-Keleten megtalálható *S. infraimmaculata* fajokat sokáig csak a foltos szalamandra egy-egy alfajként jegyezte az irodalom, csak később kaptak faji rangot.

MEGKAPÓ KÜLLEM

A foltos szalamandra legnagyobb és leglátványosabb farkos kétéltűnk, hazánkban más állattal gyakorlatilag összetéveszthetetlen. Testhossza felnőtt korban átlagosan 20 cm körüli. Szemei nagyok, kiemelkedők, pupillája sötét. A test hengeres, háta és oldala fényes fekete, amin a világos- vagy sötétsárga foltok feltűnő mintázata egyedenként eltérő. Néhány állományánál előfordulnak olyan egyedek, amelyeken a foltok narancs- vagy tűzvörösek, hazánkban ilyenekkel leggyakrabban a Börzsönyben találkozhatunk. Nyugat-Európa egyes területein gyakoriak a hosszanti csíkos példányok is, az Ibériai-félsziget északi részén pedig olyan populációi is előfordulnak, amelyek egyedeiről a fekete szín teljesen hiányzik.

Foltos szalamandra hazai elterjedése (Herptérkép adatai alapján ábrázolva 10×10 km-es UTM-hálón, Open Street Map alaptérképen)

az idősebbek vaskosabbak. Színük sötét, márványozott barnásszürke. Sárga foltjaik csak átalakuláskor jelennek meg.

MAGYARORSZÁG HEGY-VÖLGYEIN

Hazánkban a foltos szalamandra elterjedését elég jól ismerjük. Ez alapján előfordulásai szorosan összefüggnek a középhegységi jellegű, hűvös klímájú erdőállományok és a lárvanevelésre alkalmas vízterek meglétével. Bár a szalamandra hegyvidékeink magasabb régióiban a leggyakoribb, dombvidékeken és hegylábi területeken is előfordul. Hazai populációi szigetszerűek, és nagy genetikai változatosságot mutatnak. Legnagyobb állományai az Északi-középhegységben, a Börzsönytől a Zempléniig 200–300 méteres tengerszinttől felfelé találhatók. A Dunántúlon szűkebb az elterjedése, a nyugati határszélen az Őrségben, valamint a Soproni- és a Kőszegi-hegységben fordul elő. Kicsiny maradványpopulációi élnek a Visegrádi- és a Budai-hegységben is, ez utóbbira 2008-ban derült fény. Külön érdekesség, hogy az egyik élőhely Budapest közigazgatási határán belül található. Közép-Európa hegyvidékein a foltos szalamandra körülbelül 1000 méterig, Dél-Európa egyes részein 2000 méterig hatol fel.

CSENDES ÉLETVITEL

A foltos szalamandra általában éjszaka aktív, szürkületkor jön elő, azonban nyirkos, esős időben napközben is találkozhatunk vele. Nappal többnyire nedves üregekben, fák gyökerei között vagy kövek alatt tanyázik. Kedveli az erdők talaját borító vastag moha- és avarréteget is, ami szintén búvóhelyeül szolgál. Télen mélyebb üregekbe húzódik.

Táplálékát általában lassan mozgó gerinctelenek (giliszták, meztelencsigák, izeltlábuak) alkotják. A kifejlett példányok a vizet csak a szaporodási időszakban keresik fel. Szaporodása hazai kétéltűnk viszonylatában egészen különleges.

Általában április-május környékén, a szárazföldön vagy a sekély vízben párzik. Adott körülmények között a szaporodási időszak egészen őszig kitolódhat. Párája csak rövid ideig tart. A hím a nőstény alá csúszik úgy, hogy háta a nőstény hasához ér, majd karjaival a nőstény karját átölelve beviszi

Néhány napos szalamandralárv (Fotó: Halpern Bálint)

választottját a vízbe. Ha két hím találkozik, akkor megküzdenek egymással: agresszív dörgölözés és ölekezés közepette próbál egyik a másik fölé kerekedni, míg végül a gyengébbik kerekét nem old. A megtermékenyítés úgy történik, hogy a hím az ivarsejteket egy úgynevezett ondótokban (spermatophora) a nőstény kloakájához helyezi, majd az ondótokot a nőstény saját kloakájával bekebelezi. A megtermékenyítés lényegében a nőstény testén belül jön létre. A megtermékenyített peték a nőstény petevezetékében lassan fejlődnek.

A faj elevenszülő, lárvái a következő évben május-július környékén meglehetősen fejletten, végtagokkal és kopolyúkkal jönnek világra. Egy nőstény átlagosan 40 lárvát szül, de az utódok száma tág határok között változhat. A lárvafialás lehetőség szerint hideg és tiszta vizekben történik, ezek legtöbbször erdei források, patakok lassan folyó, kimélyülő szakaszai vagy különböző kis vízfelületű erdei állóvizek. A lárvák többnyire augusztus-szeptemberre alakulnak át, és hagyják el a vizet, hogy ettől kezdve a felnőtt szalamandrák életét éljék. Kedvezőtlen körülmények között előfordul, hogy a lárvák születésük évében nem tudnak átalakulni, hanem a vízben telelnek át. Érdekességként megemlítendő, a rokon alpesi szalamandra kopolyúk nélküli, szárazföldi életre már a kezdetektől alkalmas utódokat hoz a világra, és a jelenség a foltos szalamandra egyes spanyol populációinál is megfigyelhető.

ÉLŐHELYPUSZTULÁSTÓL A TERRARISZTIKÁIG

A foltos szalamandra Magyarországon védett, természetvédelmi értéke 50 000 Ft. Közvetlenül veszélyezteteti a lárvák kifejlődéséhez szükséges tiszta, friss vízü források, lassú folyású patakok, csermelyek számának fogyatkozása. Élőhelyeinek egyre szárazabbá válása jelentősen csökkenti a szalamandrák fennmaradásának esélyeit. A természetvédelmi szempontból átgondolatlan tarvágások a kifejlett szalamandrák búvóhelyeit és a mikroklímát is tönkreteszik. A lárvafialásra alkalmas vizeket nagy távolságból is felkereső, lassú mozgású nőstények fokozott veszélynek vannak kitéve az egyre sűrűbb úthálózat miatt. Esős időben az egyébként gyér gépkocsiforgalmat bonyolító erdészeti utakon is gyakran láthatunk elgázolt szalamandrákat, forgalmasabb utakon pedig gyakorlatilag nincs esélyük a túlélésre. Korábban a szalamandrát előszeretettel gyűjtötték terráriumi tartás céljából is, ez a szokás manapság már kevésbé jellemző.

GYILKOS GOMBÁK ÉS MEGFÉKEZÉSÜK

Napjainkban a foltos szalamandrára leselkedő legfőbb veszélyt a világszerte több helyen felbukkanó *Batrachochytrium salamandrivorans*, a szalamandraevő kitridgomba jelenti. Ez a

Átalakulás küszöbén álló, fejlett szalamandralárv (Fotó: Halpern Bálint)

farkos kétéltűeket fenyegető rajzospórás gomba a jelenlegi ismereteink szerint, hasonlóan a régebb óta pusztító rokonához, a *B. dendrobatidis*hez, a kétéltűek globális kereskedelme következtében jutott el új területekre. A *B. dendrobatidist* (Bd) először 2007-ben észlelték Európában. Ekkor Spanyolországban ütötte fel a fejét a kór, ami a békák mellett a helyi szalamandrákat is megfertőzte. A *B. salamandrivorans* (Bsal) 2013-ban írták le, miután Hollandiában egész foltos szalamandra-állományokat pusztított ki. A fertőzést Belgiumban és Németországban is észlelték. A kórokozó az állatok testfelületén elszaporodva, apró lyukakat és fekélyeket okoz, a bőr hámlásnak indul. Az állat lefogy, a mozgása koordinálatlanná válik. A fertőzésre érzékeny fajok esetében (mint amilyen a foltos szalamandra is) a kór rövid időn belül az egyedek pusztulását okozza.

Az eddigi ismeretek szerint a gomba Kelet-Ázsiából származik, és az ottani gőtéknél nem okoz súlyos tüneteket. A betegség valószínűleg a hobbiállat-kereskedelemmel jutott Európába, hiszen a távol-keleti fajok egy részét (pl. a tűzhasúgőteket) gyakran tartják akvateráriumban. Habár hazánkban a kór ez idáig nem ütötte fel a fejét, a kórokozó terjedésének megállítása érdekében Magyarországon 2017 júliusa óta tilos a szalamandrafélék (*Salamandridae*) és a szögletesfogsorú-gőtefélék (*Hynobiidae*) bármely fajának, valamint a koreai hasadékszalamandrának (*Karsenia koreana*) a tartása, tenyésztése, forgalmazása. A 2017 júliusa előtt beszerzett egyedek életük végig megtarthatók, de szaporításuk már illegálisnak minősül.

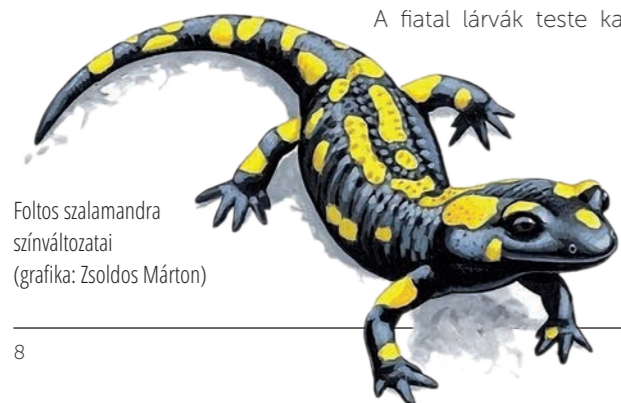
Szakosztályunk rendkívül fontosnak tartja a *B. salamandrivorans* terjedésének megakadályozását, és minden hobbiállattartót arra kér, hogy tartózkodjon a potenciális hordozók akvaterárium tartásától. A gomba víz útján és az állattartáshoz használt segédeszközökön megtelepedve is kijuthat a szabadba, beláthatatlan természeti károkat okozva. Az elővigyázatosság a kutatók tevékenysége során is indokolt, fontos a terepmunka során használt segédeszközök (pl. csizmák, vödrök, hálók) alapos fertőtlenítése a spórák széthordásának megelőzése érdekében. Hasonló megfontolások alapján szeretnénk minden természetjáró figyelmét felhívni a lábbelik rendszeres tisztításának jelentőségére. Az Év kétéltűje program keretében szakosztályunk 2019 során az ország több régiójában tervez felméréseket az esetleges gombafertőzés korai detektálása céljából, valamint szórólappal, poszterrel, vándorkiállítással, kirándulásokkal és iskolai előadásokkal is segíteni kívánjuk a lakosság ismereteinek bővítését a foltos szalamandrára vonatkozóan. A fajjal kapcsolatos észleléseit bárki feltöltheti a herptek.mme.hu internetes felületre. A programot a Zöld Forrás finanszírozza.

Péntek Attila László

„AZ ALPOK LEGNAGYOBB RÉSZÉN ELŐFORDULÓ ROKONÁNAK, AZ ALPESI SZALAMANDRÁNAK A TÖRZSALAKJA (S. A. ATRA) VISZONT TELJESEN FEKETE SZÍNŰ, ÍGY A FOLTOS SZALAMANDRÁTÓL MÁR ELSŐ PILLANTÁSRA IS KÖNNYEN MEGKÜLÖNBÖZTETHETŐ.

A foltos szalamandra hasa általában szürke alapon sárga foltos. Bőre sima, hátán és oldalain nagy mirigyszemölcsök találhatóak. Kétoldalt a tarkótájékon, a nyakra húzódóan sárga, vese alakú fültömörigek helyezkednek el. A feltűnő mintázat a mirigyek mérgező váladékára hívja fel a figyelmet, ami a ragadozók elleni védekezésül szolgál. A foltosság egyúttal az állat rejtőzködését is segíti azáltal, hogy feloldja a test kontúrjait. Lárvái születésükkor körülbelül 3 cm hosszúak, és három pár külső kopolyúval rendelkeznek.

A fiatal lárvák teste karcsú,

Foltos szalamandra színváltozatai (grafika: Zsoldos Márton)

MADÁRTÁVLAT

MADÁRGYŰRŰZŐ ÁLLOMÁSOK MAGYARORSZÁGON I.

A SUMONYI MADÁRVONULÁS-KUTATÓ ÁLLOMÁS

[ALAPÍTVÁ 1981]

Most induló sorozatunkban azokat a madárgyűrűző szakmai műhelyeket mutatjuk be, amelyekben többnyire már évtizedek óta folytatják a Magyarországon 1908 óta zajló munkát.

↑ A kutatóállomás nyáron (Fotó: Huszár Kristóf)

← A halastórendszer látképe az egyik kiépített hálóállással (Fotó: Treitz Tamás)

↓ A bokros egyik hálóállása (Fotó: Bank László)

A KEZDETEK

A madarak vonulása évezredek óta megragadja az emberek képzeletét. Miért vonulnak a madarak, merre repülnek, hol vannak a telelőhelyeik, mi alapján tájékozódnak? Ezekre és még sok egyéb kérdésre keressük a választ. A madárgyűrűzéssel a madárvonulás sajátosságait vizsgáljuk, de ez a kutatási adatgyűjtési módszer más összefüggések jobb megértéséhez is segítséget nyújt.

A hazai madárgyűrűzés első 70 éve során Baranya megyében csak alkalmilag és kis számban jelöltek madarakat. Ebben az időszakban még nem voltak meg a tömeges madárfogás szervezeti és egyéb feltételei sem. Változást a Magyar Madártani Egyesület 1974-ben történt megalakulása hozott. Az egyesület átvette a Madártani Intézettől a madárgyűrűzés koordinálását, és kiépített egy olyan országos hálózatot, amelynek keretében színvonalas szakmai munka kezdődhetett.

Az MME Baranya Megyei Csoportjának lelkes fiataljai 1981-ben határozták el, hogy a megye területén madárgyűrűző tábort hoznak létre. A választás a sumonyi halastavakra esett. Ez a tórendszer Pécsről délre, légvonalban 30 km-re található. Az Ormánság peremén, a Szentlőrinc-Sellye közötti közlekedési úttól északra helyezkedik el. Közúton és vonaton egyaránt jól megközelíthető. A kb. 230 hektár összterületű tavak Baranya megye legnagyobb kiterjedésű állóvízrendszerét alkotják, helyenként összefüggő nádasokkal, gyékényesekkel, környezetükben mozaikos szerkezetű erdő- és mezőgazdasági területekkel. A tórendszeren 1964 óta folyik a vízimadarak rendszeres számlálása, ezért a területnek a madárvonulásban betöltött szerepével kapcsolatban már a kezdetekkor is sok adat állt a rendelkezésünkre.

A gyűrűzőtábor működésének első 5-6 éve a kísérletezés jegyében telt. A megszerzett ismeretek birtokában 1987-től kezdve építettük ki a hosszú távú működéshez szükséges kutatóállomás infrastruktúráját. A fedett gyűrűzőhely és konyha után 1990-ben készült el az a 30 m²-es faház, ahol a nyári táborok résztvevőinek többségét már el tudtuk helyezni. Az ezredforduló évében avattuk fel az 50 m²-es kutatóházat, ami lehetővé tette a teljes őszi vonulási időszakban a szakmai munka végzését, valamint téli és tavaszi táborok szervezését. A madárfogási helyek kiválasztásával is éveken át kísérleteztünk. A halastavak 1. számú töegységének nádasában 1994-ben fejeztük be az állandó hálóállások és a hozzájuk vezető pallóutak kiépítését. A tavakat tápláló csatorna melletti bokrosban a hálósorok 2003-ra nyerték el végleges hosszúságukat. A mély fekvésű részekben itt is pallózással és kavicsos ösvények kialakításával javítottuk a gyalogos közlekedés feltételeit.

A téli időszakban madarakat nagy számban elsősorban a madáretető környékén lehet fogni. A gyűrűzőállomás területén ezért két különálló madáretető-rendszert építettünk ki. Ezeket általában már november közepétől kezdve tömegesen látogatják a különböző cinegefajok és a pintyfélek csapatai.

Az egyesület tagjai felbecsülhetetlen értékű társadalmi munkát végeztek nemcsak az állomás létrehozása, fejlesztése, hanem a táborok szervezése, lebonyolítása terén is. Hálával tartozunk a terület korábbi kezelőjének, a Bikali Állami Gazdaságnak a táborozások beindításához és az állandó hálóállások kiépítéséhez nyújtott segítségéért. A tavak jelenlegi tulajdonosának, az Euro-Est Kft.-nek a támogatása, pozitív hozzáállása pedig a munkánk további folytatásának biztosítéka. A kutatóállomás

működésének anyagi feltételeit jelenleg az MME Baranya Megyei Csoportja és a Baranya Természeti Értékeiért Alapítvány közösen biztosítja.

A KUTATÓÁLLOMÁS MŰKÖDÉSE

A madarak befogását és jelölését egymásra épülő táborok keretében végezzük. Az őszi vonulási időszakot lefedő tábor minden évben július végétől november elejéig működik, míg a tavaszi fő vonulási időszakban március elejétől április végéig dolgozunk. Az énekesmadarak telelő állományát december elejétől február végéig hétfélig gyűrűzések keretében vizsgáljuk. A táborozási napok száma éves szinten 170–180 körül mozog.

A tavaszi és őszi vonulási időszakot lefedő táborainkban a hálók napkeltétől napnyugtáig ellenőrizzük. A táborozók a rájuk bízott hálóállásokat óránként végignézik, és kiszedik a hálókba repült madarakat. Ha az időjárás helyzet megkívánja (pl. szemerkélő eső), akkor az ellenőrzéseket sűrítjük. Viharos szélben, tartós esőben és nagy melegben a madarak befogása szünetel, ilyenkor összehúzzuk a hálókat.

A téli hétfélig gyűrűzési akciók során legalább félóránként végezzük az ellenőrzéseket. A kutatóházból rálátás nyílik a hálók egy részére, és az éppen befogott madarak számától, valamint az aktuális időjárás helyzettől függ az ellenőrzések gyakorisága.

A hálóból kiszedett madarakat kis vászonzsákokba helyezve visszük a gyűrűzőhelyre. A gyűrűző gondoskodik a madarak

gyors és szakszerű határozásáról, jelöléséről és a szükséges méretek felvételéről. Az adatokat a gyűrűzési naplóban rögzítjük, majd a táborozási ciklus végén számítógépre visszük, így azok az országos adatbázis részévé válnak.

A nyári táborokban a résztvevők négy munkacsoportban végzik a feladatokat. Három csoport a hálókat ellenőrzi, míg a negyedik csoport távcsöves madármegfigyelést végez a halastavak környezetében. A táborozók naponta más-más hálóállásokat ellenőriznek, így mindenki minden munkafázisban részt tud venni. A csoportokat tapasztalt vezetők irányítják, akiktől a kezdők és a kevésbé gyakorlottak elsajátíthatják a szakmai fogásokat és az alapvető fajismeretet. A távcsöves megfigyelések eredményeiről külön nyilvántartást vezetünk. Az adatokat később számítógépre visszük, és azok az egységes Baranya megyei madárfaunisztikai adatbázis részét képezik.

A táborozók napi programja is a madarakéhoz igazodik. Már kora hajnalban indulni kell az első ellenőrzésre, míg az utolsó a teljes besötétedést követően kerül sor, nehogy a későn mozgó madarak éjszakára a hálókban maradjanak. Pihenésre, kikapcsolódásra legtöbbször a délutáni órákban van lehetőség. Ha az időjárás és a madármozgás is engedi, akkor a napot tábortűz zárja. Az esti tábortűzek meleget adó, sejtelmes fényénél történő beszélgetések, az „öregmadarászok” anekdotázása, a hangulatot fokozó madarászdalok igazi közösséget kovácsolnak a résztvevők közül, akik a turnus végén fáradtan, de élményekben gazdagon térhetnek haza.

A gyűrűzőhely (Fotó: Reiger Magdolna)

Táborozók (Fotó: Bank László)

RÉSZTVEVŐK

A gyűrűzőállomás olyan regionális központként működik, ahol a madárvédelem és a madárvonulás-kutatás iránt érdeklődőknek lehetőségük nyílik a tudományos madártani munkában való részvételre, szakmai tudásuk megalapozására. Az itt szerzett ismeretek a későbbiekben az önálló természetvédelmi munkájukat segítik elő. A táborok egyben a kikapcsolódás, a felüdülés és a regenerálódás lehetőségét is jelentik a résztvevőknek a mindennapok forgatagában.

A táborozók zöme a madár- és természetvédelem iránt érdeklődő középiskolás diákok, főiskolai és egyetemi hallgatók sorából kerül ki. 13 éves kortól általános iskolásokat is fogadunk. Az ennél fiatalabbak ugyan szülői felügyelet mellett jöhetnek már táborozni, de számukra inkább a hétfélig látogatásokat ajánljuk. Családi kirándulások keretében már néhány óra vagy egy-egy nap eltöltése is hasznos lehet a kicsik számára, akik rövid idő alatt elsajátíthatják a madárgyűrűzéssel kapcsolatos fortélyokat, és izelítőt kaphatnak a tábori élet hangulatából. Élményeik hatására felkészülhetnek a későbbi táborozásokban való részvételre is.

A részvételi létszám limitált. Nyáron turnusonként legfeljebb 15–20 fő, ősztől tavaszig maximum 8 fő elhelyezésére van lehetőségünk. A szakmai munkát éves szinten 150–250 táborozó segíti.

Tanulmányi időszakban elsősorban dolgozók vállalnak feladatokat, akik legtöbbször a madártani munkával nem összefüggő munkahelyen keresik kenyerüket. A táborok irányítását az ügy iránt elkötelezett és tapasztalt madarászok végzik. Egy részük a pedagógusok közül kerül ki. Öröndetesnek mondható, hogy önkénteseink körében kialakult egy olyan 30–40 fős mag, akik a táborozásokban történő rendszeres részvételükkel nemcsak a szakmai munkát viszik sikerre, hanem a fiatalok helyes természetszemléletének kialakításában, környezeti tudatosságuk növelésében is jeleskednek.

A táborozás költségeit egyébként (utazás, étkezés, kisebb kiadások) teljes egészében a táborozók állják. A gyűrűzőállomás működéséhez szükséges egyéb kiadásokra (pl. fogóhálók vásárlása, szállítási költségek stb.) részben pályázati forrásokból szerzünk támogatást, de szükség esetén más pénzeszközöinket (pl. magánszemélyek és cégek adományai) is felhasználjuk a célra.

A kutatóállomás 1981-ben történt létrehozása óta kb. 5–6 ezren vettek részt a táborozásokban. Közülük sokan éveken, évtizedeken keresztül minden évben visszatérnek Sumonyba.

Hálóellenőrzés egy hajnali fecskéhúzás után (Fotó: Treitz Tamás)

Teszik ezt nemcsak azért, hogy tapasztalataikkal segítsék a szakmai munkát, hanem azért is, hogy újból találkozzanak egymással, felelevenítsék a régmúlt történéseit, és töretlen lelkesedéssel buzdítsák a fiatalokat a madarak védelmére. Azok, akik 25 éven keresztül évente legalább egy hetet eltöltöttek a táborokban, méltóvá váltak a „Sumonyi Öregmadarász” címmel. Őket díszes oklevéllel jutalmazzuk, és kizárólag ők jogosultak a jubileumi sárga trikó viselésére. Jelenleg 13 fő tartozik az „öregmadarászok” csoportjába. Kitartásuk megérdemli, hogy név szerint is felsoroljuk őket (a lakóhely utáni évszám a cím megszerzésének időpontját jelzi): Bank László (Pécs, 2005), Dr. Gyurác József (Bük, 2005), Dr. Király Gergely (Völcsej, 2005), Gregorits János (Kátoly, 2006), Wágner László (Szaporca, 2006), Illés László (Bácsalmás, 2007), Márfi Árpád † (Pécs, 2010), Staudinger István (Isztimér, 2010), Dr. Molnár Viktor (Budapest, 2012), Molnár Zoltán (Budapest, 2015), Szekeres Tibor (Pusztakísfalu, 2016), Kiss János (Kaposfő, 2017), Reinhardt László (Hosszúhetény, 2018).

EREDMÉNYEK

A Sumonyi Madárvonulás-kutató Állomás egy olyan bázis, ahol standard módszerekkel, állandó hálóállásokon, állandó hálófelülettel, évente azonos időtartamban és módszer szerint fogjuk be és vizsgáljuk a madarakat. Valójában monitoring jellegű munkát végzünk, amely során a létrehozott adatbázis a feldolgozást követően fontos következtetések levonására alkalmas.

A függőhálókkal történő madárbefogás és -gyűrűzés, valamint a távcsöves megfigyelés egymást kiegészítve megközelítően pontos képet nyújt a területen zajló madárvonulásról, az egyes fajok vonulási és telelési viszonyairól. A kutatóállomás eddigi eredményei azt bizonyítják, hogy a sumonyi halastórendszer és környezete nemcsak fontos fészkelőhelye a nádi és bokorlakó madárfajoknak, hanem a vonulás során jelentős pihenő- és táplálkozóhely is. A kiterjedt nádasok első sorban a vízmadarak (kócsagok, gémekek stb.) és a nádi énekesek (nádiiposzták, tücsökmadarak stb.), a bokorfüzesek pedig a rigó- és posztafélek (fekete rigó, vörösbegy, barátposzta stb.) számára nyújtanak fészkelési és táplálkozási lehetőséget. A nádasok a füsti fecskék és seregélyek tradicionális éjszakázóhelyei, míg a nyílt vízfelületeken ősztől tavaszig a récefélék (hattyúk, ludak stb.) népes csapatai tanyáznak.

A kutatóállomáson 1981 és 2018 között 153 madárfaj közel 460 ezer példányát gyűrűztük meg. Olyan ritkaságok is hálóba

↑ A háromszázszázadik gyűrűzött madár (Fotó: Molnár Zoltán)

Gregorits János és Hutai Viktor munkában
(Fotó: Szekeres Tibor) →

↓ A négyszázszázadik gyűrűzött madár és gyűrűzője, Satudinger István (Fotó: Bank László)

akadtak, mint a csíkosfejű nádiposzáta, a rozsdás nádiposzáta, a berki nádiposzáta, a bajszos poszáta és a törpesármány. A berki poszátát már több évben is megfogtuk (összesen 6 pld.), ami a faj északi irányú terjeszkedésének újabb bizonyítéka. De fogtunk már örvös rigót, rozsdástorkú pityert is, és a Baranyában ritkának számító fajok közül kisebb-nagyobb rendszerességgel nagy fülemülét, kékbegyét, kerti rozsdafarkút és zseszt is gyűrűzünk. Érdekességként említhető, hogy eddig a füstű fecske és molnárfecske kereszteződéséből származó hibridek 8 példányát fogtuk be. Említésre méltó a gyűrűzött törpegémek viszonylag magas száma (1334 pld.), ami elsősorban egy erős helyi fészkelő állományra utal. Tízezer példányt elérően 7 fajt (füstű fecske, vörösbegy, foltos és cserregő nádiposzáta, barátposzáta, kék cinege, zöldike) jelöltünk, amik közül kiemelkedik a füstű fecske egyedszáma (195 287 pld.).

A táborban használt függőháló a nagyobb testű madarak (récék, ragadozók stb.) befogására nem alkalmasak. E fajok kézre kerülése inkább a szerencsés véletlennek köszönhető, ezért gyűrűzésük csak kis számban történik.

A táborokban rendszeresen befogunk külföldön jelölt madarakat is. A halastavaknak a vonulásban betöltött fontos szerepét jelzi, hogy eddig 35 faj 395 példány került kézbe, amik Európa 25 országából érkeztek. Kuriózumként könyvelhető el egy Franciaországban jelölt vadgerle (a faj első hazai visszafogása), egy szintén Franciaországban jelölt csíkosfejű nádiposzáta (a faj második hazai visszafogása), egy Spanyolországban jelölt cserregő nádiposzáta (a második baszkföldi gyűrűvel

jelölt visszafogás Magyarországon), egy belga gyűrűs énekes nádiposzáta, egy-egy brit, dán és holland gyűrűvel jelölt kis poszáta és két máltai gyűrűs csilpcsalpüzike kézre kerülése.

A Sumonyban jelölt madarak közül eddig 45 faj 296 példány került meg Európa, a Közel-Kelet és Afrika 32 országában. A statisztika azt mutatja, hogy 1547 madarat kell gyűrűznünk egyetlen külföldi megkerüléshez. Az adatok közül kiemelkedik a füstű fecskék afrikai megkerülésének száma (24 pld.), ami alapján jól kirajzolódik a sumonyi nádasokban éjszakázó fecskék telelőhelye. Az egyik fecske az Egyenlítőn túl, a Kongói Demokratikus Köztársaságban került meg, Sumonytól 6060 km-re. Jelenleg ez a madár tartja a külföldön megkerült madarak távolságrekordját. A legmagasabb életkort egy cserregő nádiposzáta érte meg, ami Egyiptomban, a Nílus deltájában fejezte be földi pályafutását a gyűrűzéstől számított több mint 10 év múlva. A fecskéken kívül már nagyon jó rálátásunk van a nádiposzáta európai vonulási útvonalaira is.

A távcsöves madármegfigyelésekkel együtt eddig 248 madárfaj jelenlétét mutattuk ki a tőzrendszeren és környékén. Bizonyítottuk az örvös réce (észak-amerikai faj) első hazai, valamint a pehelyréce, a vörös ásólúd, az ékfarkú halfarkas, a kenti csér és a kormos varjú első baranyai előfordulását. Olyan ritkaságokat is megfigyeltünk, mint a füles vöcsök, a kis hattyú, a vörösnakú lúd, a fekete sas, a vékonycsőrű víztaposó, a heringsirály és a csüllő. Sumonyban láttuk Baranya legnépesebb madárcsapatát is. 2010 őszén a nádasokban 150 ezer seregély éjszakázott huzamosabb ideig, míg 2014 szeptemberében

egy héten keresztül 2,5 millió fecske alkonyati gyülekezésében gyönyörködhettünk. A nagyobb testű fajok közül legnagyobb számban a vetési ludak, a nagy lilikek, valamint a tőkés récék fordultak elő. Téli gyülekezésük tetőpontja a délszláv háborúk idejére esett, amikor egy-egy téli napon 15–20 ezer vadlIBA és 10–15 ezer tőkés réce tartózkodott a tavakon. A Magyarországon megfigyelt madárfajok mintegy 60%-a, a Baranyában megfigyelt madárfajok 86%-a fordult elő eddig Sumonyban, ami a halastavak kiváló természetföldrajzi adottságait jelzi. Biztosra vehető, hogy a további gyűrűzések és terepbejárások során a megfigyelt fajok listája bővülni fog.

A sumonyi táborozók számára a madármegfigyelés leglátványosabb része a nyár végi vagy őszi eleji esti seregély- és fecskegyülekezés. A napnyugtát megelőző egy-másfél órában először a seregélyek jelennek meg. A tavak 20–25 km-es körzetében a napközben szétszórta, kisebb csapatokban táplálkozó madarak fokozatosan hatalmas rajokba tömörülnek, közben gyors, szemmel szinte alig követhető, spirális fordulatokban gazdag alakzatokban kavarnak. Gyakran be-beszállnak megszokott helyeikre, ahonnan nagy robajjal fel-felriadva folytatják légi balettjüket, majd a besötétedés előtt behúznak végleges éjszakázóhelyükre.

A füstű és partifecskeké vegyes csapatai kissé később érkeznek, mint a seregélyek. Sokáig keringenek a nádas felett, majd napnyugt után néhány perccel szinte vezényszóra, kőként zuhannak a nádasba. Ez az ún. fecskehúzás már-már legenda a sumonyi táborozások történetében, és akkor igazán érdekes, amikor a madarak a kiépített hálóállások környékét választják éjszakázóhelyül. Ilyenkor több száz fecske is a hálókba akadhat. A folyamat hajnalban megismétlődhet, mert a kirepülő fecskék gyakran még néhány kört írnak le alacsonyan a nádas felett, és egy részük a hálókba kerülve „megalapozza” a napi fogást. A fecskék húzása karnyújtásnyira zajlik a szemünk előtt, az a gyűrűzőálmás közvetlen közelében is könnyen megfigyelhető.

SUMONYI REKORDOK

A jelölt madarak száma évenként nagy eltérést mutat. Az eredményességet számos tényező befolyásolja. A vonulás és telés során bekövetkező veszteségek, a fészkelési időszak időjárásának hatásai mindig nyomon követhetők a gyűrűzött

madarak egyedszáma alapján. Egyes években az átlagosnál lényegesen jobb eredményeket érünk el, máskor sajnos a negatív hatások okozta csökkenéssel szembesülünk.

A tábori munka során nem törekszünk rekordok hajhászására, de számon tartjuk azokat a kiemelkedő fogási eredményeket, amelyek emlékeztetnek számunkra. Álljon itt egy csokorra való a legfontosabbak közül:

- legtöbb befogott madár egy hálóellenőrzés során: 1729 pld. (2013.09.19. 19:00)
- legtöbb gyűrűzött madár egy nap: 2035 pld. (2007.09.02.)
- legtöbb gyűrűzött madár egy héten: 9355 pld. (2011.09.11–18.)
- legtöbb gyűrűzött madár egy évben: 42 285 pld. (2007.)
- legtöbb gyűrűzött madárfaj egy évben: 90 faj (2011.)
- legtöbb külföldi gyűrűs madár egy évben: 43 pld. (2007.)

ADATFELDOLGOZÁS

A gyűrűzések során kapott adatok kiértékelése jelentős mértékben segíti az egyes fajok vonulási sajátosságainak, illetve a madárvonulás mint jelenség jobb megértését. A rendelkezésünkre álló számítógépes adatbázis az éves vonulási dinamika nyomon követése mellett az egyedszámban bekövetkező változások kimutatását és a költségek eredményességének (öreg-fiatal madarak aránya) vizsgálatát is lehetővé teszi. A madarak túlélési esélyeire a visszafogási és megkerülési adatok elemzésével keressük a választ. Ehhez a külföldön vagy Magyarországon más tájain jelölt és Sumonyban ellenőrzött madarak adatain kívül már 80 ezer helyi visszafogás paraméterei is rendelkezésünkre állnak.

Az adatok feldolgozását folyamatosan végezzük. A sumonyi gyűrűzésekkel kapcsolatos diplomamunkák, szakdolgozatok és publikációk száma már meghaladja a hatvanat, de a középiskolai tanulmányi versenyek pályázati munkáinak is rendszeres forrása adatbázisunk. Az elemzések gyakran más kutatóállomások eredményeivel történő összehasonlítás alapján vonnak le következtetéseket az egyes fajok vonulási sajátosságaira vonatkozóan.

A táborokban történt visszafogások és a helyben gyűrűzött madarak megkerülési adatai alapján megszerkeszthetők az egyes fajok vonulási térképei. Az útvonalak a valóságban nem nyílegyenesek – a földrajzi viszonyok jelentősen befolyásolják

Dankasirályok társaságában pihenő lócsér (Fotó: Dr. Lehner László)

a madarak útvonalválasztását –, a végpontok közé berajzolt nyílak azonban jól jelzik a főbb vonulási irányokat. A megkerülési adatok a vonulás gyorsaságára, a pihenőhelyeken történő élőhelyválasztásra, a madarak területhűségére és életkorára vonatkozóan is fontos információkat szolgáltatnak.

SZEMLÉLETFORMÁLÁS

A madarak megjelenésüknél, életmódjuknál, gyakran bizalmas viselkedésüknél fogva kiválóan alkalmasak a természetvédelem népszerűsítésére. A gyűrűzés különösen jó módszer a környezeti tudatosság növelésére, hisz a kézben tartott madarakat testközelből vizsgálhatjuk meg, gyönyörködhetünk színezetükben, és megfigyelhetjük azon tulajdonságaikat is, amelyeket távcsöves felmérés alkalmával nem észlelhetünk. A gyűrűzést ugyanakkor nagy odafigyeléssel, szigorú szabályok betartásával kell végeznünk. A munka során, ha csak rövid időre is, de beavatkoznak a madarak életébe. Mindezt felelősséggel, a madarak biztonságára való tekintettel kell tennünk.

A táborokban rendszeresen fogadunk óvodai és iskolai csoportokat, szakköröket, de családok és magánszemélyek is gyakran felkeresnek bennünket. A Pécsi Tudományegyetem hallgatói számára rendszeresen tartunk gyűrűzési bemutatókat. A kutatóállomás az október eleji madármegfigyelő napok egyik baranyai helyszíne is egyben, amikor az érdeklődők népesebb csoportjait kalauzoljuk. Táborainkban éves szinten 400–500 fő ismerkedik meg a gyűrűzés fortélyaival.

A látogatók a hálók ellenőrzésétől a madarak elengedéséig végigkísérik a gyűrűzés menetét, megismerik az egyes fajok határozásával kapcsolatos eljárásokat, és a madárvonulás általános tudnivalói mellett választ kapnak az őket érdeklő egyéb kérdésekre. A gyűrűzés után a madarakat szabadon engedhetik, ami különösen a kicsik számára jelent nagy élményt. Már ezzel is felelősségtudatot alakítunk ki a gyerekekben, hisz rajtuk is múlott, hogy a madár ismét visszanyerte a szabadságát.

A táborvezetők és a szakmai munkát irányítók egy része a pedagógusok közül kerül ki, akik hivatásuknál fogva is értenek a gyerekek nyelvén. A csoportok fogadása és kalauzolása rendszerint az ő feladatuk. A gyerekek környezeti tudatossága a madárgyűrűzésen keresztül szinte észrevétlenül növelhető.

Esti fecskék Sumonyban (Fotó: Schwarzkopf Ágnes)

Beszákkolt fecskék az esti fecskéhúzás után (Fotó: Schwarzkopf Ágnes)

Sokuk számára a látogatás egy életre meghatározó élményt jelent, aminek hatására a madár- és természetvédelem elkötelezett híveivé válnak. Egy részük később bekapcsolódik a táborok munkájába, és önkéntesként más programjainkban is részt vesz. A Sumonyi Madárvonulás-kutató Állomás így járul hozzá a természetvédelem iránt elkötelezett, környezettudatos nemzedék kineveléséhez.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönjük azoknak a hivatalos szervezeteknek (hatóságok, minisztériumok), gazdálkodó szervezeteknek és magánszemélyeknek a támogatását, akik az elmúlt 38 évben anyagi eszközökkel járultak hozzá a kutatóállomás kiépítéséhez és folyamatos működéséhez. Külön köszönjük az egyesület helyi és az ország más részeiből érkezett tagjainak, a Baranya Természeti Értékeiért Alapítvány önkénteseinek, valamint további külső segítőknek a táborok munkájában való részvételt és azt a rengeteg kétkezi munkát, amely nélkül a tervezett feladatainkat nem tudtuk volna megvalósítani. Amit elértünk, az közös munka eredménye, amire méltán lehetünk büszkék.

Bank László

SZITAKÖTŐ ADATGYŰJTÉS

FOTÓI MEGOSZTÁSÁVAL
ÖN IS BEKAPCSOLÓDHAT!

MIÉRT PONT A SZITAKÖTŐK?

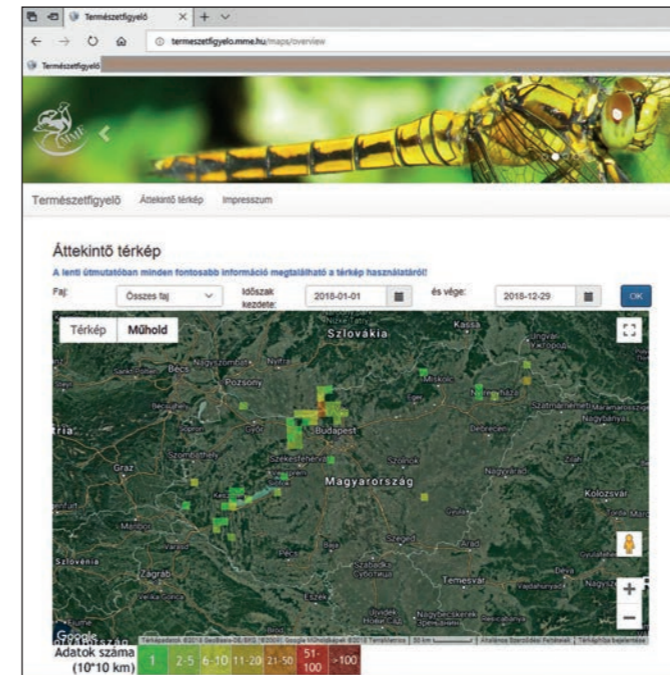
Mert a vizes élőhelyek fontos indikátorai. Az egy-egy területen élő közösségük fajösszetétele és példányszáma jelzi az ökológiai állapotot, állományuk növekedése pedig visszajelzést ad a természetvédelmi célú beavatkozások, élőhely-rekonstrukciók eredményességéről is.

AZ MME A SZITAKÖTŐK VÉDELMEBEN

Az egyesületünk által működtetett Monitoring Központban elsődlegesen madarokról gyűjtött adatok találhatóak, de egyre jelentősebb a kétéltűekre és hüllőkre vonatkozó információ-tömeg is. Az emberi tevékenység következtében az egyes élőhelyek és fajok állapota folyamatosan változik, sajnos a legtöbbször romlik. A változást leginkább bioindikátorokkal lehet kimutatni, amelyek között a szitakötők fontos szerepet tölthetnek be.

A BIOINDIKÁTOROK

Erre a célra elsősorban azok a fajcsoportok alkalmasak, amelyek fajszáma alacsonyabb, tagjai viszonylag könnyen megfigyelhetők és nagy biztonsággal határozhatók, amit megfelelő határozókönyv vagy webes határozó is segít. Sokat segít az is, ha az adatgyűjtés jelentős mértékben társadalmasítható. Ezeknek a feltételeknek leginkább a madarak felelnek meg, Magyarországon azonban a fajok kis száma miatt a kétéltűek és a hüllők, illetve a nappali lepkék és a szitakötők is ide tartozhatnak.

Ezért az MME évtizedek óta erőfeszítéseket tesz ezeknek a „nem-madár” állatcsoportoknak a lakosság által is egyre inkább segített monitorozására és védelme céljából.

INTERNETES SZITAKÖTŐ-ADATBÁZIS

Ennek részeként indítjuk el az MME Természetfigyelő weboldalát (www.termeszetfigyelo.mme.hu), amelynél első elemként az online szitakötő-adatgyűjtő felületet dolgoztuk ki, amit remélhetőleg mielőbb szitakötő-ismereti tanfolyam, illetve az MME Szitakötő- és Nappalilepke-védelmi Szakosztály aktivitásának növelése is követ.

AZ ADATMEGOSZTÁS MENETE

Az adatfeltöltés megkezdése előtt a www.termeszetfigyelo.mme.hu oldalon regisztráció szükséges, de aki már regisztrált a Monitoring Központ valamelyik adatbázisában, az felhasználónevével és jelszavával gyorsan eléri az adatrögzítő felületet. A mezők kitöltését részletes útmutató segíti. Fénykép feltöltése minden esetben kötelező, az egyes megfigyelésekhez hozzárendelt felvétel vagy felvételek alapján szakértő hitelesíti a feltöltött adatokat. Az adatgyűjtés a természetes környezetben, fényképpel dokumentált, kifejlett szitakötőkre vonatkozó megfigyeléseket célozza, lárvák, lárvabőrök adatait nem gyűjtjük. A kötelezően kitöltendő mezők (megfigyelő, dátum, koordináta, település) mellett további információk is megadhatók, amik a későbbiekben tudományos és természetvédelmi célú információk kinyerésére is alkalmassá tehetik az adatbázist. Az adatgyűjtés egyik fontos eleme, ezért nagy hangsúlyt kapott a szaporodóhely valószínűsítése, mivel az természetvédelmi szempontból különösen fontos információ.

Az adatbázis létrehozásának elsődleges célja a hazai szitakötőfajok aktuális előfordulásainak, elterjedésének minél részletesebb megismerése, szaporodóhely-igényeik pontosítása. Éppen ezért későbbi terveink között szerepel frissebb szitakötő-előfordulásokat tartalmazó, tudományos igényű adatbázisok feldolgozása, adaptálása is.

Az oldal áttekintő térképén bárki számára elérhető a már rögzített 264 rekord (2018. decemberi állapot) 10x10 km-es UTM-rácsáló szerinti megjelenítése. Lehetőség van az egyes fajok adatainak megadott időintervallum szerinti lekérdezésére is.

Ha többet szeretne megtudni a szitakötőkről, látogassa meg a www.legivadasz.hu vagy a www.termeszetvedelmikezes.hu oldalakat.

Várjuk a szitakötők iránt érdeklődők bekapcsolódását és a természetfotósok részvételét is.

Farkas Sándor, Haraszthy László

Fent: érces szitakötő (*Cordulia aenea*) párzókerék (Fotó: F. Farkas Sándor)

AZ ERDEI SZALONKA

MAGYARORSZÁGI FÉSZKELÉSE ÉS TAVASZI VADÁSZATA

Fotó: Matti Saranpää

Ha egy vadászati témájú magazin vagy újság tavaszi számát a kezünkbe vesszük, egész biztosak lehetünk benne, hogy abban szerepel egy cikk az erdei szalonkáról, annak vadászatról vagy az elejtés jogos örömét megcsúfoló, értelmetlen rekordhajhászásról. A vadászati berkekben „titokzatosnak” nevezett madár rászolgál erre a jelzőre, még akkor is, ha helyesebb lenne rejtett életmódot folytatónak nevezni.

A SZALONKAFÉLÉK ROKONSÁGA

Az erdei szalonka a szalonkafélék családjába tartozik, ahová a pólingokat, godákat, cankókat, partfutókat, sárszalónkákat és további parti madarakat is sorolunk. A világon nyolc erdeiszalonka-faj ismert, amik együttesen önálló nemzetséget (*Scolopax*) alkotnak. Közülük hat faj szigetlakó, és az indonéz szigeteket valamelyikén vagy Borneón él. Mind a hat fajnak közös jellemzője, hogy elterjedési területük nagyon kicsi, és valamennyien erdőlakók, csakúgy, mint a nálunk is előforduló erdei szalonka. Egy nyolcadik faj Észak-Amerika középső részétől a keleti partokig, nagy területen fészkel. De ez utóbbi fajnak sincs még megközelítőleg sem akkora fészkelőterülete, mint a „mi” erdei szalonkánknak, amelyik Európa nyugati partjaitól – beleértve Skandináviát is – meglehetősen széles sávban egész Ázsiában, még Japánban is jelen van. Mivel erdőlakó madár, a tajgaövtől északra húzódó tundrán már nem fészkel, elterjedési területét délről pedig a sztyeppék, félsivatagok határolják.

AZ ERDEI SZALONKA EURÓPÁBAN

Földrészünkön az erdei szalonka legnagyobb fészkelő állományai Svéd- és Finnországban, valamint a Belarusz Köztársaságban (Fehéroroszország) költönek, de számuk igen

Földrészünk nyugati felében, ahol az erdei szalonkák milliós számban telelnek, nagyon hosszú ideje vadásszák a fajt. Ebben a térségben azonban a vadászat ősszel és részben télen zajlik, szemben például Magyarországgal, ahol a tavaszi szalonkahúzás során ejtik el az egyedül repülő vagy kergetőző madarakat. Nyugat-Európában az ilyen tömegben megjelenő szalonkák korábban minden bizonnyal igen jelentős fehérjeforrást jelentettek, ízletes húsupak kedvelt csemege volt, illetve ma is az. Ugyanakkor joggal megkérdőjelezhető, hogy egy mindössze 300 g súlyú madár nagy mennyiségben történő elejtése a 21. században valóban elfogadható-e?

jelentős a három balti országban is. Nyugat-, Közép- és Dél-Európában is fészkel, de csak ott, ahol számára kedvező nedves vagy legalább olyan puha talajú erdőket talál, ahol a hosszú csőrét mélyen a talajba szúrva gerinctelen táplálékát meg tudja szerezni.

Európai állománya 2 millió fészkelő párta tehető, de akár ennek a négyszerese is élhet kontinensünkön. Mivel az erdei szalonka közép- és sötétbarna színezete, amiben krémszínű foltok is vannak, rendkívül jól beleolvad az avarba, sem a táplálkozó, sem pedig a fészken kótló madarakat nem könnyű észrevenni. A néhány szalonkára specializálódott vadász vagy madarász kivételével elmondhatjuk, hogy a legtöbb esetben a lábunk alól vagy a közvetlen közelünkben felugró madár alapján szerzünk tudomást a jelenlétéről.

A FAJ VADÁSZATA MAGYARORSZÁGON

Magyarországon hosszú időre visszatekintő hagyománya van a szalonkahúzáson történő vadászatnak. Bár „apróvadnak” számít, sokan többre értékelik, mint egy „nagyvadat”.

Az Európai Unió szabályrendszere azonban nem teszi lehetővé a tavaszi vadászatot, ezért Magyarországnak felmentést kellett volna kérnie a csatlakozás előkészítése során, de ezt a vadászati főhatóság elmulasztotta. Éppen ezért manapság az erdei szalonka ugyan szerepel a vadászható fajokat felsoroló és más, a vadászattal kapcsolatos kérdéseket is szabályozó rendeletben, de abban nem állapítanak meg a fajra vonatkozó vadászati idenyt.

Ma Magyarországon csak „monitorozás” folyik, melynek során éppen úgy elejtik ezeket a madarakat, mintha ezt a tevékenységet nevének neveznék, de az elejtőknek részletes adatszolgáltatást

kell végezniük, illetve a korhatározás érdekében egy szárnyat el kell juttatniuk a vizsgálatokat elvégző egyetemre.

Tény azonban az, hogy a Magyarországon elejtett erdei szalonkák száma össze sem vehető a földrész nyugati felében lelőtt madarakéval, ezért a faj megőrzése, fenntartása szempontjából valóban nincs is jelentősége a hazai terítéknek, viszont a nálunk fészkelőkre bizonyosan nincs jó hatással. Az is tény persze, hogy nálunk csak nagyon kevés példány telet, és az ősszel és tavasszal átvonulók száma töredéke a nyugatiaknak. Mivel az éves európai teríték ellenére is az erdei szalonka állománya a legtöbb országban stabil, ezért az ún. „nem veszélyeztetett” madárfajok közé sorolja a Nemzetközi Természetvédelmi Unió (IUCN).

AZ ÁLLOMÁNYFELMÉRÉS NEHÉZSÉGEI

Az erdei szalonka erdőlakó, ezért meglehetősen nehéz figyelemmel kísérni egy-egy példányt, illetve egy egész állományt. Különösen igaz ez olyan területekre, ahol csak kis számban, nagy területen szétszóródva, és egyes években valószínűleg csak elvétve fészkel. Magyarországon, amikor még sokkal nagyobb volt a vadászati érdeklődés iránta, kevés kivételtől eltekintve akkor is csak véletlenszerűen kerültek elő fészkei, azok is leginkább a fiatal erdőtelepítéseken vagy sarjerdőkben dolgozó munkások által felriasztott kótló madarak voltak. Néhány esetben azonban fészkei a növényzetmentes, avarral fedett erdőkből kerültek elő. Ilyenkor a vak szerencse vezette fészke felé az erdészt, vadászt, madarászt vagy éppen egy-egy turistát, akiknek a fészkeről felrebbenő madár árulta el tojásai helyét.

HAZAI KÖLTÉSI ADATOK

A vadászati lapokból és a madártani szakirodalomból összegyűjtöttem az összes publikált hazai erdeiszalonka-fészkek adatait, amit kiegészítettem kortársaink nem közölt, de fényképekkel bizonyított fészkeinformációival. 69 fészkelés adatát sikerült felderíteni, amiknek időbeli megoszlása a következő volt:

március 1–10. között 1,	május 1–10. között 12,
március 11–20. között 1,	május 11–20. között 4,
március 20–31. között 5,	június 1–10. között 2,
április 1–10. között 5,	június 11–20. között 2,
április 11–20. között 20,	június 21–30. között 2,
április 21–30. között 15,	július 1–10. között 1.

Erdei szalonka gyűrűzés (Fotó: Jakus László)

MI KÖVETKEZIK MINDEBBŐL?

Az adatok alapján a tavaszi szalonkavadászatnak sajnos megvan az a veszélye, hogy olyan példány is terítékre kerül, amelyeknek a közelben fészke van, vagy amelyek még nem kezdte el a nem teljes fészkealj kótlását. Annak illusztrálására, hogy ez a felvetés nem új keletű, álljon itt egy vadász, Gy. Takách 1901-ből származó, publikált feljegyzése, aki az egyik leshelytől négy méterre lévő galagonyabokor takarásában talált egy erdeiszalonka-fészket: „Ott ágyúztam naponta a húzó szalonkákra, de az én szelid kótlóm soha sem repült fel a lövésekre.”

2014. március 1. és április 11. között „monitorozási céllal” 2714 erdei szalonkát ejtettek el Magyarországon, amik közül 454 tojó és 2260 hím volt. A fentebbi adatokat is figyelembe véve jól látható, hogy ebben az időszakban nálunk már nem számít ritkának a tojásain kótló erdei szalonka. Továbbá az sem zárható ki, hogy az elejtett tojók egy része a későbbiekben Magyarországon kezdett volna költésbe. Természetesen elvileg az is elképzelhető, hogy azok minden példánya a tőlünk északra költő állományokhoz tartozott.

AKTUÁLIS KÉRDÉS, HOGY 2018 KÜLÖNLEGES ÉV VOLT-E?

Hazánkban 2018-ban három erdeiszalonka-fészket is találtak: április 7-én Szentpéterfán, április 12-én Kunpeszéken és április 27-én Ócsán. Vajon a tavalyi tényleg különleges év volt, és ha igen, azért, mert a korábbi években megszokotthoz képes „sok” fészkekre bukkantak a természetjárók? Vagy 2018-ban esetleg nagyobb számban költöttek nálunk ezek a madarak, és ezért is került elő több fészkek?

Sajnos ezekre a kérdésekre nem tudunk válaszolni. Azt azonban látjuk, hogy az évről évre egyre hamarabb bekövetkező nagy hőség és szárazság miatt az erdei szalonka fészkelésére és különösen fiókái felnevelésére alkalmas erdők nagyon korán kiszáradnak. Minden bizonnyal a kisszámú, és talán az egyes években jelentősen ingadozó mennyiségű, hazánkban fészkelő erdeiszalonka-állomány a klímaváltozással összefüggésben inkább csökkenő, mintsem növekvő számú. Mindezeket figyelembe véve két magyarázata lehet a 2018-as három fellelt fészkealjra: vagy a véletlenek összjátékáról van szó, vagy pedig a nálunk fészkelők száma jóval nagyobb, mint azt eddig gondoltuk.

Bármelyik legyen is igaz, az bizonyos, hogy a fészkelők védelme érdekében ideje lenne átgondolni a vadászati idenyt. Mivel az erdei szalonka esetében nem ismertek „jó költőhelyek” – leginkább azért, mert nagy valószínűséggel kijelenthető, hogy ilyenek nincsenek –, ezért nem lehet például a tűzok védelméhez hasonló logikával védelmi, kiméleti területeket kijelölni számára. A 2018-ban megtalált mindhárom fészke olyan időszakban került elő, amikor a még nem teljes fészkealjjal rendelkező, azaz még nem kótló tojók akár „monitorozásra” is kerülhettek volna.

VÉDELEM VAGY VADÁSZAT?

Tény, hogy az erdei szalonka csak nagyon keveseknek nyújt vadász élményt, és a hozzá kötődő hagyomány sem régi – elmentésben számos más, valóban a magyarsághoz kötődő ősi vadászati móddal –, hiszen csak a jó minőségű sörétes fegyverek elterjedésével egyidősek. Ebből következően vadászatának fenntartása nem lehet fontosabb, mint a kisszámú fészkelő állományunk kimélete.

Haraszthy László

MOLNÁRFECSKÉK KÖLTÉSÉNEK SEGÍTÉSE I.

Műfészektelep és „fecskeház”

A hazai fecskeállomány drámai csökkenést szenvedett el az ezredfordulót követően, napjainkra minden második fecske eltűnt az országból. Ez nem csak faj- és természetvédelmi, de gazdasági, humán- és állategészségügyi okból is aggályos, hiszen a fecskék a mezőgazdasági kártevő, betegségeket terjesztő rovarok legjelentősebb madárfogyasztói, állományszabályozói közé tartoznak. Az alábbiakban azt tekintjük át, hogy a leginkább városiasodott molnárfecskék költése miként segíthető elő, akár tömegesen is.

A MEGFOGYATKOZÁS OKAI

Fecskéink állománycsökkenésének hátterében három – sajnálatos módon egymást erősítő hatású – fő ok áll. A sárfészket építő fűsti és molnárfecske esetében ezek között a legjelentősebbet a nagyüzemi mezőgazdaság okozta élőhelyátalakítás, a fészkelő- és táplálkozóhelyek megfogyatkozása, elvesztése jelenti. Az EU-csatlakozásunkat követő néhány évben a hazai legelő- és háztájiállat-tartás a töredékére esett vissza, az ólak és istállók kiürülését követően a fecskefészkek is elnéptelenedtek. Marhák, lovak, sertések, birkák hiányában csökkent a közelükben élő repülő rovarok koncentrációja is. Ez pedig nélkülözhetetlen a lehetőség szerint népes kolóniákban fészkelő fecskék számára. További állománycsökkentő tényező a túlzott agrárkémizálás és a nem megfelelően végzett szúnyogirtás, ami egyrészt a településeken is csökkenti a rovar táplálék mennyiségét,

Több ezer fészek alkotta természetes molnárfecsketelep Tiszavasváriban (Fotók: Orbán Zoltán)

Molnárfecskék útszéli sárgyűjtőhelyen

a megmaradók pedig a fecskékre is káros mérgezőanyagokkal terhelik a madarak szervezetét.

A második ok a klímaváltozás, aminek egyik legszembetűnőbb hatásaként nő az évszakhoz képest szokatlan időjárási jelenségek gyakorisága, hossza és ereje. A szárazodó tavaszok például a sár mint fészkeépítő anyag hiányát okozzák, a május-júniusi szokatlan hidegek pedig tízezerszám ítélik éhhalálra a fiókákat és szüleiket.

A harmadik tényező a lakosság fecskékhez fűződő viszonyának megváltozása, romlása. Mivel Magyarországon ma már vidéken is a városias életforma váltotta fel a hagyományos, állattartó, mezőgazdálkodó életmódot, az emberek nincsenek tisztában a fecskék nélkülözhetetlen rovarfogyasztásának mértékével és fontosságával. Ennek egyik következményeként az eresz alatti, „szemetelő” fészkeket a törvényi védettség ellenére tömegesen verik le – többnyire a költési időszak közepén, ráadásul önkormányzati épületekről! Nem hagyható figyelmen kívül a Mediterráneumban zajló fecskepusztítás, a hálós befogás és a sörétes

fegyveres lelövés (!) sem, ami az őszi és a tavaszi vonulás során is rendkívül sok madár pusztulását okozza.

MIÉRT ROSSZ EZ?

A klímaváltozás egyik hatásaként újabb és újabb mezőgazdasági kártevő rovarok, állat- és emberbetegségeket terjesztő szúnyogfajok érkeznek Magyarországra. Kizárólag repülő rovarokra vadászva, a fecskék biológiai úton tudnák kordában tartani ezeket, jelentős részben kiválta ezzel a kémiai rovaröltszerek használatát.

SZEMLÉLETES SZÁMADATOK

Mérési adatok alapján minden egyes fecske legalább 1 kg körüli rovar fogyaszt el évente Magyarországon. Az állománybecslések alapján (a meg nem születő fiókkal együtt) mintegy egymillió fecske hiányzik az országból. Ez pedig évi ezer tonna, jelentős részben gazdasági és egészségügyi jelentőségű rovar jelent, ami fecskék hiányában az országban marad.

A MŰFESZKEFÉSZKEK

Az MME évtizedek óta segíti a fecskévédelmet az egyesület boltjában (www.mme.hu/bolt/) forgalmazott, égetett agyagból készült fűstifecske- és molnárfecske-műfészkekkel. Fűrészpórral vagy perlittel kevert gipszből ilyen otthon is készíthetünk, amiről majd a téli számban írunk részletesen. A műfészkeket ugyanúgy és ugyanoda kell kihelyezni, ahova a fecskék építenék, azaz a fűsti fecske esetében a plafon alatt legalább egyarasznyi rést hagyva, molnárfecske esetében pedig a tető síkjáig feltolva.

A molnárfecskék zárt fészkei lehetővé teszik a több szinten és több rétegben történő egymásra építkezést, amit a műfészkek kihelyezésénél kihasználhatunk.

MŰFESZKEKTELEP LÉTREHOZÁSA ÉPÜLETEN

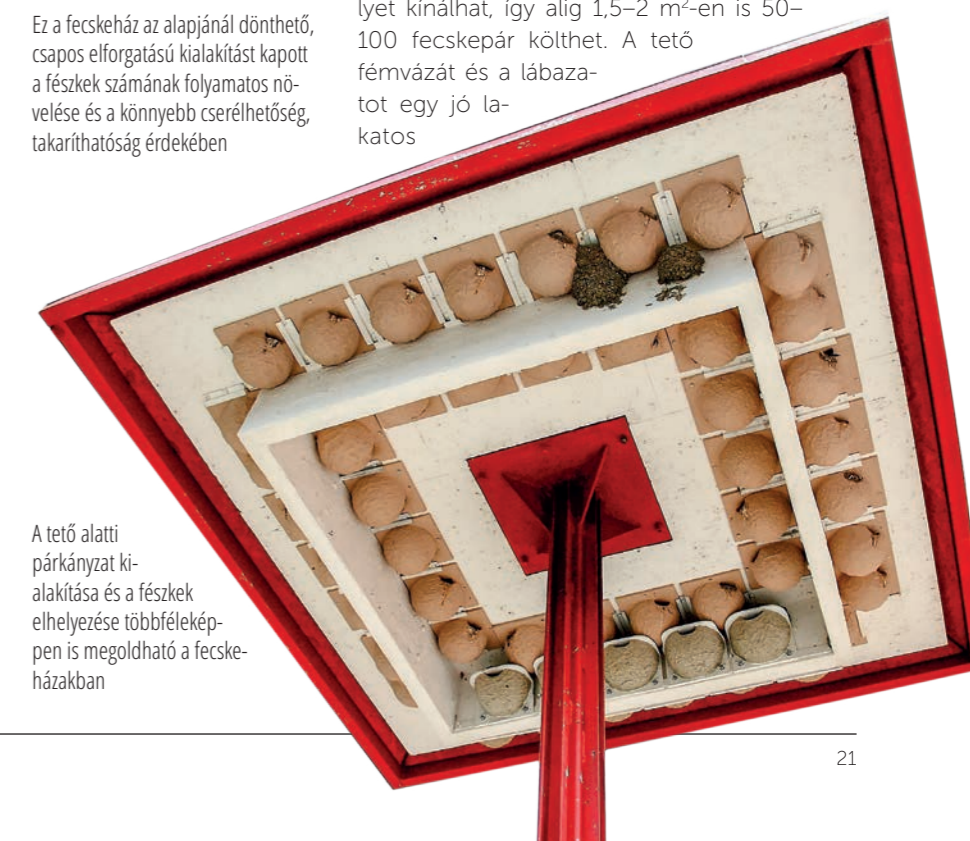
A múlt év nyarán jutottunk el Mátyás Ferenchez Tamásiba, Tolna megyébe. A nyugdíjas erdőszéves évek óta fejleszt saját készítésű molnárfecske-műfészkeit, és bővíti ezek felhasználásával a családi házában kialakított telepet. A mesterséges fészkek száma néhány híján 300, kedvező években ezek akár több mint fele is lakott lehet. Nála nagyon jól beváltak a kicsit hosszúkás alakú műfészkek (ezek készítését a téli számban

A fecskepelenka felszerelése a telepekre valójában sokkal haladósabb, mint egy-két fészek esetében, mert ez fészekenként jóval kevesebb fűrésszel és dűbelezéssel jár (Fotók: Orbán Zoltán)

„Az MME a fecskéházak elkészítését, beszerzését és kihelyezését külön figyelmébe ajánlja azoknak a cégeknek, amelyek a társadalmi felelősségvállalás (CSR) keretében keresik a lehetőséget természetvédelmi szempontból hasznos önkéntes munkára. Amennyiben a cikk felkeltette a figyelmét ilyen jellegű együttműködés kapcsán, kérjük, vegye fel velünk a kapcsolatot az info@mme.hu e-mail-címen.

Ez a fecskéház az alapjánál dönthető, csapos elforgatású kialakítást kapott a fészkek számának folyamatos növelése és a könnyebb cserélhetőség, takaríthatóság érdekében

A tető alatti párkányzat kialakítása és a fészkek elhelyezése többféleképpen is megoldható a fecskéházakban

részletesen bemutatjuk), amiknek külön előnye, hogy egységnyi felületre több helyezhető ki belőlük. Természetesen tömeges műfészkek-kihelyezés esetén is alkalmazhatunk ürülfelfogó fecskepelenkát. Ilyen nagy mennyiségű madár esetében azonban készüljünk fel arra, hogy a ház körül repkedő fecskék ürülfelfogója a fecskepelenka ellenére is érzékelhető lesz a járdán. Szerencsére ezek a borsónyi vagy kisebb „csomagok” gyorsan kiszáradnak, és azután egyszerűen felseperhetők.

A KÖZTERÜLETRE IS TELEPÍTHETŐ „FECSEKHÁZ”

Különösen Németországban alkalmazzák széles körben a 4–5 m magas fémoszlop lábazata tetején, gúla alakú sätortető alatt kialakított molnárfecske-műfészektelepet – a „fecskeházat”. A műfészkeknek az esőtől védő tető alatt akár két- vagy háromlépcsős párkányzat is helyet kínálhat, így alig 1,5–2 m²-en is 50–100 fecskepár költethet. A tető fémvázat és a lábazatot egy jó lakatos

gond nélkül meg tudja hegeszteni, a tető burkolása és a fészkeknek alapot kínáló párkányzat pedig remek barkácsolási lehetőséget kínál bárkinek.

A cikkben bemutatott fecskéház szintén Tolna megyében, Felsőnyéken működik, Marianne és Walter Haubner házaspár kertjében. Magyarországra költözésük után szerették volna megőrizni a telken álló házon fészkelő fecskéket, amire a lábazon álló fecskéház már az építkezés alatt lehetőséget kínált. A műfészkeket Walter is maga készíti (ezek technikáját is bemutatjuk a téli számban), de a fecskéházra (és épületekre) az MME által kínált fészkek is felszerelhetőek.

A fecskéház egyrészt ideális óvodák, iskolák, látogatóközpontok, önkormányzatok számára, hogy akár közterületeken, kis alapterület igénybevételeivel, és eközben az embereket sem zavarva, megtelepítsék a fecskéket. Másrészt remek lehetőséget kínál az épületfelújítások miatt kényszerűen megsemmisülő molnárfecskefészkek és -telepek pótlására. Továbbá a fecskéházakkal a felújított műemlék épületek védelme és fecskementessége is szavatolható úgy, hogy közben a madarak nem vesznek el az életterüket.

A FECSKÉK MEGTELEPÍTÉSÉNEK NEHÉZSÉGEI

A 2010-es fecskévédelmi év óta szerzett legfontosabb műfészkek-alkalmazási tapasztalat az, hogy ezek lakott, természetes fészkek mellé kihelyezve a leghatékonyabbak. Ott, ahol évek, évtizedek óta (vagy soha) nem költött fecske, a műfészkek az esetek túlnyomó többségében hosszú éveken át lakatlanok maradnak. Ennek

→ Műfészkek az ablakbeugróban (Fotók: Orbán Zoltán)

↳ A bejárati nyílás nélkül elkészített műfészkek remekül beválnak tetőnek, az így kiegészített fészkek pedig lehetőséget kínálnak egy második fészkesor kialakítására

MEGÚJULTAK AZ MME MŰFESZKEFÉSZKEI

A kihelyezett műfecskefészkek száma országsszerte ugrásszerűen megnőtt 2010 óta, amikor a fecskék voltak az év madarai. A szélesebb körű használatnak köszönhetően több visszajelzés is érkezett a lakosságtól, amik megerősítették, hogy mind a fűsti, mind a molnárfecske műfészkei az ideálisnál kisebbek. Ezért 2018 őszén, a cikkben bemutatott műfészektípusokat is szem előtt tartva, új, a régiéknél nagyobb műfészkek sablonját készítettük el. Ez alapján kezdődött meg a sorozatgyártás 2019 januárjában, így az idei költési szezontól már a megújult fészkeket használhatják a fecskebarátok.

egyik oka az eresz takarásában lévő fészkek rejtettsége lehet – azaz a madarak nehezen találják rá a kihelyezett fészkelőhelyre.

A BEKÖLTÖZÉST SEGÍTŐ TRÜKKÖK

A fecskék számára a legnagyobb vonzerőt (a fajtársak jelenléte mellett) a háztáji állatok, a lakott ólak és istállók jelentik, ezért ide mindig érdemes műfészkeket kihelyezni. Ott, ahol nincs fecske, és lakott istálló sem, a beköltözés valószínűségét leginkább a műfészkek tömeges kihelyezése növelheti, hiszen a több tucat (de akár több száz) fészkek sokkal feltűnőbb. Különösen akkor, ha a mesterséges fészkek, fészkeletek közelében a talaj belocsolásával sárgyűjtőhelyet is fenntartunk – ennek csillogása a talaj közelébe vonzza az átvonuló fecskéket, akik így a műfészkeket is nagyobb valószínűséggel találják meg.

Tamásiban a fecskék számára fészkekanyagának nagy halmokban száraz fűvet is kihelyez a madárbarát tulajdonos a kert egy nyitott részén a gyepe. Először áprilisban, majd a másodköltés indulásakor júniusban. A fecskék ebből a depóból tömegesen hordják a növényi szálak csomóit, amik puha alapként védik a tojásokat a sérüléstől.

Lehet, hogy az első pár megtelepedésére éveket kell várni, de ha ez bekövetkezik, a telep akár már az azévi másodköltésben, de a következő szezonokban jó eséllyel újabb és újabb családokkal népesül be.

Orbán Zoltán

A fecskék védelmének további lehetőségeiről részletesen olvashat az MME honlapján: mme.hu > MADÁRBARÁT > FECSKÉVÉDELLEM

↳ Egy-egy nyár két költési időszakában ennek a fészkekanyagának akár a duplája is elfogy a Tamásiban lévő műfészkelepenél

← Ebben a fecskéházban a házilag készített műfészkek második sora saját tetővel ellátott és szárnyas anyával könnyen leszedhető alpra került

Orbán Zoltán
Madárbarátok nagykönyve

A *Madárbarátok nagykönyve* elsősorban a madarakat kedvelő embereknek, gyerekeknek szól, de sokkal többet nyújt az eddig megjelent madárvédelemmel foglalkozó könyveknek. A szerző, aki gyakorló ornitológusként jól ismeri a madárbarátokat foglalkoztató kérdéseket, feladatokat, gyakorlatban kipróbált megoldásokat kínál szinte minden felmerülő témára.

A könyv azonban nem csak a klasszikus madárvédelemmel foglalkozik, hanem megoldásokat javasol az emberek és állatok együttéléséből adódó konfliktusokra is.

Tárgyalja más állatfajok védelmét is, tanácsokat ad a sérült madarak, elárvult madárfiókák ápolására, hasznos segítséget nyújt a természetfotózás iránt érdeklődőknek, a környezeti neveléssel foglalkozó pedagógusoknak és az ökoturizmusban munkálkodó szakembereknek is.

A kötetet a szerző nagyszerű fotói teszik színessé, és a könyv végén még egy kis madárhatározót is találunk, ahol kiváló madárfestmények könnyítik meg a környezetünkben élő leggyakoribb madárfajok felismerését.

Ajánlom a könyvet mindenkinek, akit örömmel tölt el a velünk élő állatok megfigyelése, és ötleteket szeretne kapni életük megsegítésére, védelmükre!

Zsoldos Árpád

CSER KIADÓ cserkiado.hu

ISBN 9789632783370
5995,- Ft

MEGJELENT!

Az MME munkatársa által írt és a Cser Kiadó gondozásában most megjelent átfogó munka célja gyakorlati segítség nyújtása a lakosság, a pedagógusok, a természetvédelmi szakemberek és az ökoturizmus-szolgáltatók, fiatalok és felnőttek számára a körülöttünk élő madarak és más állatcsoportok védelméhez a kertben, parkban, utcai fasorban vagy éppen a sokadik emeleti ablakban, erkélyen.

A Madárbarátok nagykönyve az MME boltjában tagi kedvezménnyel kapható, illetve országsszerte megvásárolható a könyvesboltokban.

A könyv részletes bemutatása az MME honlapján

BÚCSÚZUNK RAKONCZAY ZOLTÁNTÓL, AZ MME TISZTELETBELI ELNÖKÉTŐL

A Madártávtal előző számában olvasható rövid búcsúztató beszéd után az alábbiakban részletesebben bepillantunk a 2018. szeptember 10-én, életének 89. évében elhunyt Rakonczy Zoltán, a hazai természetvédelem legendás alakjának, egyesületünk alapító tagjának és tiszteletbeli elnökének, az 1. sorszámú tagkártya birtokosának életművébe.

„Akkoriban nem létezett Magyarországon természetvédők közösség, az ügy képviselői leginkább a természetben dolgozó kutatókból álltak. Köriükben az új elnök ismeretlen volt, mégis nagy bizalommal fogadták.

1969–70-ben a hazai botanikus- és zoológus-közösségből egyre többen és egyre hangosabban követelték, hogy végre történjen valami Magyarország természeti értékeinek megőrzése terén. Az Országos Természetvédelmi Hivatal, ami már akkor is létezett, Csipkerózsika álmát aludta. Az 1971-es budapesti Vadászati Világkiállítás magyar természetvédelmet bemutató pavilonja egy fotókiállításra emlékeztetett (zömében Tildy Zoltán képeiből), eredményekből azonban nem sokat tudott felmutatni. Talán ez lehetett az utolsó csepp a pohárban, ami az akkori kormányt cselekvésre készítette.

1971-ben Dimény Imre nagy tekintélyű agrárminiszter javaslatára a kormány Rakonczy Zoltánt nevezte ki az Országos Természetvédelmi Hivatal élére, aminek korábbi elnökét, ifj. Tildy Zoltánt lefokozták helyettesé. Rakonczy Zoltán, aki erdőgazdaságnál dolgozott, és rövid idő alatt kimagasló eredményeket ért el. Látva képességeit és szorgalmát, kiemelték onnan, és az Agrárminisztériumban lett főosztályvezető, majd innen került az Országos Természetvédelmi Hivatal élére.

Rakonczy Zoltán azonnal hatalmas lendülettel kezdett dolgozni. Az akkori természetvédelmi hivatalban mindössze néhány munkatárs dolgozott, de rövid időn belül létszámuk ugrásszerűen megnövekedett. Valami elindult. A tudományos közösségek véleményét is figyelembe vevő terv készült a védelem alá helyező területekről, tájegységekről. Az elnök irányításával zajló munka minden tekintetben magán viselte Rakonczy Zoltán rendkívüli dinamizmusát, határozott egyéniségét. Mai

ésszel nehéz felfogni azon döntésének „mérészségét”, hogy a kommunista diktatúrában a Hortobágyi Nemzeti Park előkészületi munkáját egy szerzetes paptanár – Szabó László Vilmos atyára, sokunk szeretve tisztelt Laci bácsijára – bízta (Laci bácsi tanítványai közül kerültek ki később az MME és az állami természetvédelem meghatározó egyéniségei).

Elkészült az ötéves fejlesztési terv, ami kormányjövahagyást kapott, így megkezdődhetett a magyarországi védett természeti területek hálózatának kialakítása. A folyamat első igazán látványos, kül- és belföldön egyaránt leginkább várt lépése a Hortobágyi Nemzeti Park megalapítása volt.

A hortobágyit a Kiskunsági, majd a Bükki Nemzeti Park és a tájvédelmi körzetek sorának létesítése követte. Amikor 1971-ben Rakonczy Zoltán lett az Országos Természetvédelmi Hivatal elnöke, a védett természeti területek kiterjedése 15 000 hektár volt. 1991-es nyugdíjba vonulásakor ez a szám immáron elérte a 600 000 hektárt. Ez önmagában olyan eredmény, amit senki más nem mondhat magáénak. Ha azonban azt is figyelembe vesszük, hogy az akkori párttitkárok – gyakran helyi kiskirályok – sokasága mennyi alattomos eszközt vetett be egy-egy terület védelmének megakadályozása érdekében, akkor lehet csak igazán a helyén kezelni az általa elért eredményeket.

Szinte hihetetlen munkabírása, rendkívüli szervezőkészsége, rendszerező gondolkodása vitte előre a természetvédelem ügyét. Irányítása alatt nemcsak a védett természeti területek hálózata kezdett kiépülni, de létrehozta az ezt

működtető intézményrendszert is. 1972-ben, amikor a Hortobágyi Nemzeti Park megalakult, csak nagyon kevesen gondolták úgy, hogy annak önálló igazgatósága kellene, hogy legyen. Legtöbben a Hortobágyi Állami Gazdaságra bízta volna annak működtetését, de sokan voltak, akik valamelyik debreceni egyetem szárnyai alá tagolták volna be.

Kevesen látták akkor, hogy ennek mekkora jelentősége van. Szerencsére Rakonczy Zoltán nem engedett semmiféle külső nyomásnak, és létrehozta az önálló igazgatóságot, majd a Kiskunsági és Bükki Nemzeti Park Igazgatóságokat is, amivel megteremtette a természetvédelem ma is működő intézményrendszerének alapját.

Nagyon tudott harcolni, azt is mondhatnánk, hogy erre született. Széles körű tudásának és ismereteinek köszönhetően legyőzhetetlen vitapartner volt. Miközben a lehető legjobb ügyért – a magyarság természeti értékeinek megőrzéséért – harcolt, rengeteg támogatót is szerzett a természetvédelemnek. Kiváló előadóként, hivatali elnökként országsszerte előadásokat tartott, mindenhol kapcsolatokat épített ki.

Hivatali elnöki idejének kezdetén szembeült azzal a ténnyel, hogy miközben Magyarországon valamennyi barlang és szinte minden madár védett, az egyik szakterületnek – patinás társadalmi szervezete tevékenykedik – Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat, a másiknak pedig – a Madártani Intézet révén – állami intézete van. Rendszerben való gondolkodására jellemző, hogy rögtön létesített egy Barlangtani Intézetet, és jelszót egy madarakkal foglalkozó egyesület szervezésére. Létrehozott egy előkészítő bizottságot, majd 1974.

január 6-án megalakult a Magyar Madártani Egyesület, aminek tevékenységét a későbbiekben is folyamatosan segítette, úgy is, mint alapító tag és az 1. számú igazolvány tulajdonosa. Többször járt személyesen is az egyesület Kéleti Károly utcai – igencsak szerény és rosszul fűtött – irodájában. Az egyesületi munka iránti érdeklődése nem hivatali jellegű volt. Ennek talán legfényesebb bizonyítéka, hogy utolsó éveiben is folyamatosan figyelemmel kísérte tevékenységünket, velünk örült eredményeinknek, és mindig elismeréssel szólt arról a pályáról, amit az MME bejárt.

Szakmai felkészültségének, alaposágának és magával ragadó egyéniségének köszönhető, hogy többek között a Magyar Tudományos Akadémia és annak számos nagy tekintélyű tagja is támogatta törekvéseit. A felkészültek, a szorgalmasok, a tehetségesek mindig mellett álltak. Nem lehet azonban eltitkolni azt sem, hogy a szerény képességű emberek végtelennek tűnő gáncsoskodásai gyakran keserítették meg a mindennapjait. Képes volt azonban ezeken is felülemelkedni, és „páncélozottan” haladni a kitűzött célok megvalósítása felé.

Az 1980-as évek közepén, az akkor már Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal néven tevékenykedő állami intézmény – amiben Rakonczy Zoltán elnökhelyettesként a természetvédelmet irányította – végképp kinőtte a Költő utcai épületeket, és az Arany János utcába költözött, a Költő utcai épület pedig ott maradt üresen. Ekkor megkerestem és kértem, hogy segítse hozzá az MME-t, hogy ott kapjunk néhány szobát, mert mi addigra szintén kinőttük az egyetlen helyiségből álló Kéleti Károly utcai irodát. Megdöbbenő, de rá jellemző választ kaptam:

„Szilárd meggyőződése volt, hogy a természetvédelemben az állam mellett a helyi és a megyei tanácsoknak (ma önkormányzatok), a tudományos élet képviselőinek, a kutatóintézeteknek, egyetemeknek és a társadalom legkülönbözőbb képviselőinek és szervezeteinek is van feladata. Az akkori korban az állam mindenhatósága mellett ennek a véleménynek a nyílt hangoztatása is újdonságnak számított, és természetesen nagy bátorság kellett hozzá, aminek szerencsére sosem volt híján.

Szabó László Vilmos 80. születésnapjára megemlékezése utáni kirándulás a Vértesben, 1996 őszén. A képen balról jobbra: Rakonczy Zoltán, Győry Jenő, Szabó László Vilmos és Kovács Gábor látható (Fotók: Haraszthy László)

A Debreceni Nagyerdő Természetvédelmi Terület létesítésének 70. évfordulója alkalmából rendezett megemlékezésen, 2009. október 8-án. Rakonczay Zoltántól jobbra Prof. Dévai György látható

„Valamikor 1971 nyarán, amikor frissen ki-nevezett vezetőként Rakonczay Zoltán elkezdett a Költő utcában, az Országos Természetvédelmi Hivatalban dolgozni, én az ugyancsak itt működő Madártani Intézetbe jártam. Ekkor találkoztunk először. Később, 1975 nyara után, amikor már az egyesületnél dolgoztam, véletlenszerűen is gyakran találkoztunk, sőt, ha az élet úgy kívánta, hivatalában fogadott is. Ez akkor szintén nem volt általános. Egy hivatalvezető elnök, aki miniszterhelyettesi rangban van, egy egyesületi munkatársat akkoriban nem tekintett partnerének. Nem úgy Rakonczay Zoltán, aki mindenkivel szemben nyitott volt. Személyes kapcsolatot ápolt a területen dolgozó kollégákkal, és ha szükségük volt rá, megszerte hivatali kötelezettségein túlmutatón segített nekik.

„Ha bárkit megkeresel ezzel a felvetéssel, addig fog húzódní a válasz, amíg mások belakják az épületet. Viszont ha papírok nélkül bemersz költözni, garantálom neked, hogy senki sem fog kirakni.”

Másnap beköltöztünk, és elfoglaltunk négy földszinti irodát. Egy éven belül a Fővárosi Tanács határozatára a Fővárosi Ingatlanelosztási Bizottság hivatalosan kiutalta az MME részére azokat.

Ilyen bátor döntések jellemezték egész pályafutását. Mindig tudta, hogy melyik döntése milyen kockázattal jár, és mi az, amit annak ellenére meg lehet és meg kell valósítania. Korábbi elnöki posztjáról történő leváltását az alábbi, igazán nagyszerű cselekedetével „érdemelte ki”, szerencsére utána alelnökként töretlen lendülettel folytathatta munkáját.

Elnöki kinevezésekor Aczél György miniszterelnök-helyettes, a MSZMP Politikai Bizottságának tagja – a híres-hírhedt „kulturpolitikus”

– ezzel a mondattal alapozta meg közös munkájukat:

„Én politikus vagyok, ehhez a szakterülethez nem értek, maga szakember, végezze a dolgát lehetőleg úgy, hogy neked a legkevesebb problémát okozza.”

Ezt a tágra szabott keretet Rakonczay Zoltán az egész magyar nemzet javára ki is használta, de elkövetett egy „hibát”. Még agrárminisztériumi főosztályvezetőként, mivel kiválóan beszélt románul, a román erdészeti minisztert kellett Mohácson, az akkor létesült falemezgyárban körbevezetnie. Vendége azonban szeretne volna megtekinteni a mohácsi csata helyét és emlékművét is. Kiderült, hogy nincs sem csatahely, sem emlékmű, sőt nincs ott semmi látnivaló. A végzetes mohácsi csatavesztésről csak a történelemlékekben lehetett olvasni, de semmilyen emlékművet nem szenteltek a híres csata emlékére. Ekkor elhatározta, hogy ha egyszer olyan helyzetbe kerül, hogy azt megteheti, létesít egy ilyen emlékművet. Ma már talán mindenki tudja, hogy létezik a Mohácsi Történelmi Emlékhely nevű védett természeti terület, de azt csak nagyon kevesen tudják, hogy annak létét Rakonczay Zoltánnak köszönhetjük. Joggal tehető fel a kérdés, hogy milyen természeti értékek vannak ott, amik miatt a területet védetté lehetett nyilvánítani. A szó szoros értelmében semmilyenek. De mivel Rakonczay Zoltán a természetvédelmi hivatal elnöke volt, csak ezen a címen tudott emléket állítani a mohácsi csatának és a csata áldozatainak. Ma aligha létezik olyan ember, aki

Vértesi Natúrpark bejáráson, Csákváron – 2013. augusztus 13.

Tiszteletbeli elnökeink: Rakonczay Zoltán és Festetics Antal az MME megalakulásának 40. évfordulója alkalmából szervezett ünnepi ülésen. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia székháza, 2014. január 6.

„1990-ben autóbalesetben szenvedtem, a rendszerváltást betegállományban élte meg, és ezért csak később nyugdíjazták. Én 1991-től WWF-hez kerültem. Igazi barátságunk ekkor kezdődött, és a haláláig tartott az országban, és még többet beszélgettünk a természetvédelemről, a Kárpát-medencéről és benne a magyarságról, általa megélt korokról, történelmi eseményekről. Lenyűgöző tudása és mindenkiét felülmúló memóriája minden találkozásunkat életre szóló élménnyé varázsolta. Valószínűleg csak nagyon kevés honfitársunk ismerte olyan behatóan Magyarországot, mint ő. Bármerre mentünk, mindenütt otthon volt, minden templomról vagy hegyről, patakról tudott valami érdekességet mondani. Annak ellenére, hogy erdész volt, imádta a Hortobágyot.

ne emelne kalapot ez előtt a nagyszerű cselekedet előtt, akkoriban azonban ez nem így volt. Más szakterületek felháborodva vették tudomásul a létesítést, támadták, ahol csak tudták, és Aczél Györgynél is bepanaszolták. Aczél végtelenül haragos lett, mert azt ő is rögtön átlátta, hogy a Természetvédelmi Hivatalnak nem feladata vesztett csatáknak emlékhelyet állítani. Berendelte Rakonczay Zoltánt, és közölte vele, hogy rövidesen átszervezés lesz, és a környezetvédelmi feladatokkal kibővülő hivatalnak nem ő lesz az elnöke, csak az elnökhelyettese. Ez az intézkedés évekre visszavetette a védetté nyilvánítási folyamat lendületét, ma mégis úgy gondolom, jobb, hogy így történt, mert így Rakonczay Zoltánnak maradt ideje arra, hogy valóban a természetvédelemnek szentelhesse magát. Így lett Rakonczay Zoltán a mohácsi csata 10 001. áldozata, ahogy saját magát nevezte.

1986-ban kinevezést kaptam az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal állattani osztályának (Madártani Intézet) élére, majd 1990-ben az időközben létrejött Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium Természetvédelmi Főosztályának vezetője lettem. Szűk öt évig volt közvetlen felettesem Rakonczay Zoltán. Szerettem vele dolgozni, mivel villámgyorsan meghozta a döntéseit, és mindig úgy, hogy adott egy iránymutatást, de bőven hagyott teret az önállóságra is, sőt azt maximálisan el is várta a munkatársaitól.

Nyugdíjba vonulása után néhány évvel az akkori kormány felkérte, hogy a természetvédelmi érdekből megvalósítandó, az állam számára történő földvásárlásokat irányítsa. Kállay

Györggyel – egyesületünk korábbi főtítkárával, illetve elnökével – közösen hajtották végre ezt a feladatot, aminek eredményeként öt év alatt 180 000 hektár védett természeti területet vásároltak meg az állam számára, amit azután a nemzeti-park-igazgatóságok kaptak meg vagyongazdálkodásra. Szintén nyugdíjas éveiben a soproni Erdészeti Egyetemen és a keszthelyi Pannon Egyetem Georgikon Karán tanította a természetvédelmet.

Halálával hatalmas veszteség érte a magyar természetvédelmet, illetve az egész országot. Igazi, nagy formátumú személyiség volt. Hatalmas tudása és rendkívül erős egyénisége mellett közvetlen ember, kedves barát volt. Véleményem szerint a 20. század utolsó harmadának egyik legjelentősebb magyar személyisége volt, aki olyan nagy örökséget alkotott a nemzet számára, amire évszázadok múltán is emlékezni fogunk. Ennek az örökségnek a megőrzése mindannyiunk kötelessége.

Haraszthy László

Az MME ma is működő központi irodája Budapesten, a Költő utcai Jókai-kertben (Fotó: Orbán Zoltán)

SZÓRVÁNYOSAN FÉSZKELŐ ÉNEKESMADARAK A VISEGRÁDI-HEGYSÉGBEN I.

HEGYI BILLEGETŐ ÉS BAJSZOS SÁRMÁNY

A Visegrádi-hegységben már több évtizede nem állnak rendelkezésünkre a terület énekesmadár-faunájával kapcsolatos adatsorok, ráadásul az elmúlt harminc évben csupán az odútelepeken fészkelő, gyakori fajokkal kapcsolatban történt adatfeldolgozás. Bár az utóbbi évtizedekben a korábbinál szegényebbé vált a hegység énekesmadár-faunája, rendszeresen vagy alkalmilag manapság is fészkelnek még elszórta természetvédelmi szempontból is fontos – nemritkán bioindikátor – fajok a területen. E négy részből álló cikksorozatban ezeknek az énekesmadaraknak kifejezetten a Visegrádi-hegység területére vonatkozó előfordulási és fészkelési adatait foglaltam össze, részletesen ismertetve a térségbeli aktuális helyzetüket.

Az első részben két speciális és teljesen eltérő élőhelyigényű fajt ismertetek. A hegyi billegető a hegység hűvösebb mezoklimájú patak völgyeinek fontos bioindikátora. Jelenlétével vagy hiányával kimutathatóan reagál a patakok vízhozamának ingadozására, fészkelése pedig legtöbbször tiszta vízű, gyors folyású és rovarokban gazdag patak vagy egyéb vízfolyás közelségét jelzi. A bajszos sármány a száraz és napsütötte nyílt területek, illetve az alacsony záródású bokorerdők szórványos fészkelője, ami jelenlétével a meleg klímájú, természetes vagy mesterségesen kialakított mikroélethelyek jelenlétét, illetve azok megfelelő ízeltlábú táplálékínálatát jelzi.

ELTÜNT FAJOK

A Visegrádi-hegységben természetvédelmi szempontból a kerti sármány, a kövirigó, a vízirigó és a kis légykapó voltak a legjelentősebb fészkelő énekesmadárfajok egészen addig, amíg el nem tűntek a területről.

A kerti sármány fészkelését Ziegner János 1953-ban Tahitótfalu térségében bizonyította be először, és a faj utolsó ismert költése is itt volt 1954-ben. Ezenkívül néhány megfigyelés szól még pomázi előfordulásáról is.

A kövirigót, ami a területen kizárólag a Csódi-hegyen és a Vadálló-köveken fészkel, utoljára 1984-ben észlelték a Visegrádi-hegységben.

A vízirigót pedig, ami korábban a Pilismaróti-patak mentén, valamint az Apát-kúti-patak alsó és felső szakaszán költött rendszeresen, utoljára tíz évvel később, 1994-ben figyelték meg az utolsó ismert költőhelyén.

A kis légykapó, ami a Dobogókő, Dömös és Visegrád környéki völgyekben fészkel rendszeresen, költő fajként szintén eltűnt a hegységből az ezredfordulót követő években, átvonulóként viszont a mai napig felbukkanhat a területen, elsősorban szeptemberben és októberben. Ősszel magam is többször megfigyeltem például a hegység peremén, a Hoffman-forrás mellett vagy éppen Tahitótfalun a Villám-patak völgyében.

HEGYI BILLEGETŐ 1

Országos állománya az aktuális adatok alapján mindössze 220–320 költő párra tehető. A Visegrádi-hegységben 2010 és 2018 között mértem fel a faj költő állományát. Miután a Pilisben a legközelebbi vízfelülettől egy kilométerre is találtam költő tojót, elképzelhetőnek tartom, hogy a Visegrádi-hegységben is előfordulhatnak még a patakoktól távolabb eső, ennél fogva előttem ismeretlen költőhelyek.

Az évek során összegyűlt adatok alapján a hegységben napjainkban 16–26 közé tehető a költő párok száma. Ez a szám nem állandó, mert egyes patakok vízhozamának csökkenése esetén mindig eltűntek a közelben fészkelő rezidens párok, így például a Kalicsa-patak mentén három éven keresztül egyáltalán nem költöttek hegyi billegetők. A stabilabb vízhozamú patakok mentén viszont ebben az időszakban érezhetően növekedett a teritóriumok száma, például 2016-ban az Apát-kúti-völgyben egy új költő pár is megjelent. A Visegrádi-hegységben 2010 és 2018 között a következő élőhelyeken költött:

Bükkös-patak (2016-ban min. 7 pár), Sztara-voda (minden évben 1 pár), Kalicsa-patak (időszakosan 1 pár), Apát-kúti-patak (2015-ben 3, 2017-ben 5 pár), Lепенце-patak (minden évben 1 pár), Malom-patak / Dömös (minden évben 1 pár), Malom-patak / Pilismarót (évente 2–4 pár), Miklós deák völgyi patak (időszakosan max. 2 pár).

A Kalicsa-patak és a Miklós deák völgyi patak mentén csak akkor jelent meg a faj, ha azok vízhozama stabil volt.

A revírekben természetes körülmények között és építményeken fészkelő párok is rendszeresen akadtak. A Lепенце-patak mentén például legtöbbször löszös szakadások pereme alá, a gyökérzet közé építették fészkeiket, míg 2017-ben az egyik Apát-kúti-völgyben költő pár az autópálya fölé, a patakkal átellenes oldalon magasodó sziklafalon több mint ötméteres magasságba épült, borostyánindák mögé rejtett fészkeben nevelte három fiókáját. Egyes párok rendszeresen hidak (például Miklós deák völgyi patak, Telgárthy-rét) vagy mesterséges támfalak (például Kaán-forrás) üregeibe építkeztek. Ezek a költőhelyek a nagy esőzések során néha beáztak, a röpképtelen fiókok kihűltek, elpusztultak.

Elegendő alkalmas hely hiányában a hegyi billegetők néha egy korábban már lakott fészkekre építették rá az újabbat. A második költés időszakában már nem ellenőriztem a teritóriumokat. A Visegrádi Telgárthy-rét közelében és a Miklós deák völgyben barázdabillegetők is rendszeresen fészkeltek, és az előbbi helyen a két faj rendszeresen egymástól mindössze nyolcvan méterre költött: a barázdabillegetők a patak partján álló dűcsök székely kapu szemöldökgerendájában, a hegyi billegetők pedig a rét előtti hid egyik üregében. Ugyanitt 2018-ban egy előző évben hegyi billegető által lakott üregben lévő fészkekben összetört vörösbegytojásokat találtam.

Vonulási időszakban a hegyi billegetők előszeretettel éjszakáztak kisebb-nagyobb csoportokban, néha barázdabillegetőkhöz társulva. 2016 októberében a dunabogdányi hullámtér egyik fűzesében egy alkalommal, hajnalban, összesen 113 hegyi billegető tartózkodott, amik közül számos fémgűrűt is viselt. Télen rendszeresen megfigyelhető a faj a hegység peremén túli alacsonyabb területeken, például a Duna-parton és a települések belterületén, ahol a családi házak ereszcatornáiban táplálkozó példányokkal is találkozhatunk.

BAJSZOS SÁRMÁNY 2

A faj országos állománya 400–700 költő párra tehető. A Visegrádi-hegységben az első költési adata 1979-ből, Visegrád, Szentgyörgypusztá mellől származik (a fajnak korábbi megfigyelései Pilisszentlászló térségéből ismertek), és regionális elterjedésével kapcsolatban részletesebb adatsorok is fennmaradtak a területről. Ott József 1981-ben nyolc különböző élőhelyen összesen 11 rezidens hímeket figyelt meg a hegységben, a szomszédos Pilisben pedig további revíreket fedezett fel.

2010–2018 között célzottan is kerestem a faj jelenlétét az alkalmas élőhelyeken. Az évek során összegyűlt adatok alapján 19–35 közé tehető az aktív teritóriumok száma. Ez az érték

nem állandó, a költő állomány az egyes élőhelyeken évről évre erősen változik, illetve voltak olyan helyek, ahol csupán egy alkalommal észleltem fészkelését, rendszeres jelenléte a keresés ellenére sem volt kimutatható. A Visegrádi-hegységben 2010–2018 között a következő élőhelyeken biztosan költött:

Szentendre, Dömörkapu (min. 2 pár), Leányfalu, Asztal-kő (3 pár), Tahitótfalu, Kis-Bükk-tető (1 pár), Pilisszentlászló, Tövises-hegy (1 pár), Pilisszentlászló, Pálbük-kőfejtők (1 pár), Dunabogdány, Csódi-hegy (2–7 pár), Dunabogdány, Tresberg (1 alkalommal költött), Visegrád, Fellegvár alatti hegyoldal (1–3 pár), Visegrád, Panoráma út melletti letérés (1 alkalommal költött egy pár), Visegrád, Apát-kúti-völgy és Ördög-bánya (1–3 pár), Visegrád, Öregbánya (1 pár), Visegrád, Szarvas-zug (2 pár), Dömös, Vadálló-kövek (1 pár), Esztergom, Hidegtelek-kereszt (1 pár), Esztergom, Szamárhegy (2 pár).

Ezenkívül az Öreg-Pap-hegy nyugati oldalában is megfigyeltem néhányszor a fajt, de ott nem volt egyértelmű revírfoglalás (eltűntek a madarak), valamint a Vörös-kő szikláján és a Kis-Csikóvár déli oldalában is észleltem jelenlétét a márciusi időszakban.

Az esztergomi Szamár-hegyen, a szentendrei Dömörkapu térségében és a visegrádi Apát-kúti-völgyben természetes sziklagyepen, illetve sziklakibúvásos, molyhos tölgyes bokorerdőben, valamint rég elhagyott bányaudvarokban is egyaránt költöttek párok. A dunabogdányi Csódi-hegyen pedig a művelés alól kivett és a művelt bányaudvarokban, valamint az ezeket összekötő meddőhányókon is fészkel a faj. A többi élőhely közül három rég nem művelt bányaudvarban, kettő autótű fölötti sziklaomlás, hat pedig természetes sziklakibúvásos, molyhos tölgyes oldalon vagy pedig köves talajú lejtősztyeppen volt.

Számos alkalmas élőhelyen, például a dömösi Prépost-hegy melletti természetes sziklakibúvások környékén, a Kis-Som-hegy nyugati oldalában, illetve Pilismaróton a Kopszok délkeleti oldalában, a malom-völgyi andezitbányában és a Fehér-szírtén a célzott keresés ellenére sem tudtam kimutatni a faj jelenlétét.

Az utóbbi években a Mátrában üres vágásterületek mellett is észleltek éneklő hímeket, így az is elképzelhető, hogy számos, a bajszos sármányok költőhelyválasztása során korábban nem preferált élőhelyen is számíthatunk a faj megtelepedésére. Szubmediterrán élőhelyek iránti vonzódását mi sem jelzi jobban, hogy a Pilisben és a Visegrádi-hegységben azokon a területeken, ahol több bajszos sármány-pár fészkel, szinte mindig népes mankabóca-állomány is található. Érdekes, hogy azokat a bajszos sármány számára ideális, sziklakibúvásos, tölgyes, szubmediterrán hegyoldalakat, amelyeken valamilyen okból nincsen jelen a faj, az elterjedési területén belül előszeretettel foglalják el a – Visegrádi-hegységből korábban kipszult – kerti sármányok. Így van ez például a romániai Macin-hegységben is, ahol a bajszos sármány egyáltalán nem fészkel, és a számára optimális minden élőhelyet kerti sármányok népesítik be, méghozzá elég nagy számban.

Schwartz Vince

A SIÓFOKI VETÉSIVARJÚ-TELEPEK TÁRSFÉSZKELŐI: A CSÓKÁK

Siófok közterületeinek facsoportjaiban és fasoraiban évtizedek óta megtalálhatóak a vetési varjú-fészektelepek. A varjak tömeges és állandó városi jelenléte vonzza a hasonló életmódú csókákat is. Mivel a csóka odúban költ, a fakoronába – ahol a vetési varjak költenek – nem rak fészket. A megtelepedő párok számát a vastag famatuzsálemek és az ezekben képződő odúk többnyire ritka előfordulása alapvetően korlátozza, ezért látni természetes odúért vetélkedő csókapárokat. Ezen a helyzeten mesterséges odúk kihelyezésével lehet segíteni.

A varjútelepek közvetlen közelébe 25x25 cm alapterületű, 40 cm magas, és 10 cm átmérőjű bebújó nyílással rendelkező költőládákat telepítettünk 8–10 méteres magasságba. Mivel a csókapárok elörszeretettel alkotnak laza kolóniákat, az odúkat egymáshoz közel, helyeztük ki. Már az első öt fészkelőhely felszerelése eredményt hozott: a csóák gallyfészkei áprilisban megépültek ezekben.

Más városokban, például Székesfehérváron, megszokott a közterületeken, talajszinten mozgó, utcai hulladékot keresgélő csókák látványa. Ott nincsenek a csókák számára állandó táplálékkonkurenciát jelentő vetési varjú-csapatok. Ezzel szemben a siófoki csókák, a varjúcsapatok életritmusát követve, főleg a környező mezőgazdasági területeken táplálkoznak.

A varjúkolóniák közelében élő csókák költési sikere a tapasztalataink szerint alacsony. Általában egy-két fiókat nevelnek csak, a háromfiókás fészkek ritka, és rendszeresen előfordul, hogy az egész fészkek megsemmisül. Ennek egyik valószínű oka, hogy a nagyobb és erősebb varjak tömegében élelmet keresgélő csókapárok nem jutnak elég táplálékhoz. 2014 óta színes gyűrűvel is jelöljük a fiatal csókákat, és ezek leolvasása erős területhűséget mutat. Ennek következtében az utóbbi években már 10–12 egyedből álló csapatokat is megfigyelhettünk. Ezzel párhuzamosan a kihelyezett ládák számát folyamatosan bővítettük, de egy-egy helyszínen azok számát 15-ben maximalizáltuk. A sikeres költések száma lassan, de évről évre egy-egy párral emelkedett az általunk kihelyezett odúknál, tehát a vetésivarjú-telepen fészkelő csókaállomány gyarapodása költőládák kihelyezésével segíthető.

A ládák anyag- és összeállítási költségét a Dél-Balaton Helyi Csoport finanszírozta. Ezúton is köszönet a tagság mindenkorai áldozatos munkájáért!

A szerző felvétele

Tóth Tamás

SZÜRKE GÉM KISZABADÍTÁSA

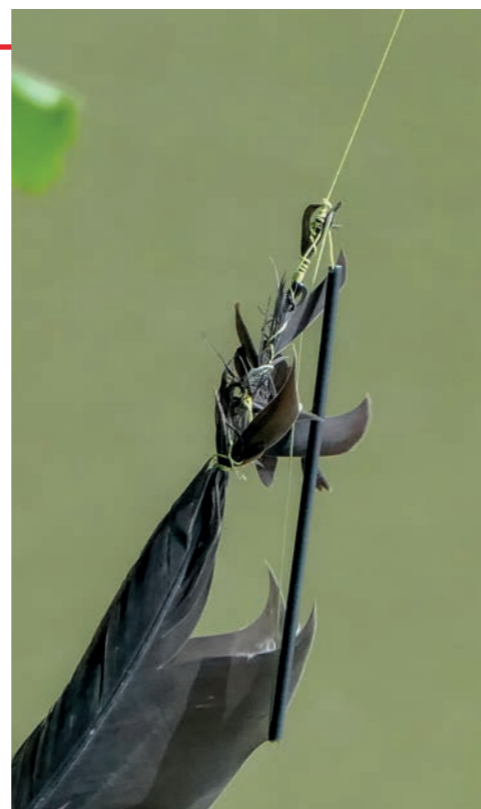
Szokásos fotós körutamat a szombathelyi Csónakázótó fölötti Kis-tó partján kezdtem 2018. augusztus 31-én. A területen

2009 januárjában megtelepedett egy magányos szürke gém, így nem csodálkoztam, amikor a Múzeumfalu partoldalában lévő bokron megpillantottam egy madarat. Mivel az utóbbi nyáron három szürke gémmel gyarapodott az állomány, nem tudtam megállapítani, hogy melyikkel hozott össze a szerencse. A szürke gém méltóságos tartással, jobb szárnyát a magasba emelve, mintha a halászat utáni vizes tollait szárítaná, állt a bokor egyik ágán.

A madár időnként helyzetet változtatott, de jobb szárnya mindig fent maradt. Mint kiderült, a „kecsesen tartott” szárnya és a bokor ágára sokszoros hurokként tekeredett rá egy úszós horgászszerszél. A gém többször is megpróbált szabadulni, de a zsinór, az ág és az evezőtollak is konokul ellenálltak, és nem engedtek. Miközben az értesített közzei madárvédelmi mentőközpontból elindult a felmentő csapat, a Múzeumfalu négy dolgozója is bekapcsolódott a madármentésbe. A kefesűrű bozótban keresztül sikerült eljutni, és az ág fogságából kiszabadítani a bajba került, viszont ijedtében vehemensen védekező, a csőrrel vagdalkozó és erőteljeseket rúgó gémet. A horgászszinór levágása során megnyugtató módon kiderült, hogy a gém nem szenvedett sérülést, így szabadon engedhettük.

Sajnos a probléma általánosnak tekinthető, hiszen korábban ezen a tavon egy örvös galamb így pusztult el. Ez is felhívja a figyelmet annak fontosságára, hogy ezeket a bennszakadt horgászdamilokat időnként el kellene távolítani a területről. Köszönet a Múzeumfalu mentésben önzetlenül részt vevő munkatársainak!

Gál Jenő

A szerző felvétele

RENDELLENES SZÍNEZETŰ PINTYEK ZALAEGERSZEGEN

Érdekes madárra figyeltem fel Zalaegerszegen, a Závodszy István utcai kertünkben 2018. február 23-án. A napokban közel 30 centiméter hó hullott majdnem egész Zala megyében, így az etető „madárforgalma” is rendkívül megélelénkült. A szinte egész télen idejártó széncinegékhez, házi verebekhez és balkáni gerlékhez egy nagy csapat pinty is társult, főleg tengelicek, fenyőpintyek, meggyvágók, erdei pintyek, kevés zöldike és egy-két csíz. A pintyek, valamitől megrádván, egy csapatban rebbentek fel, ekkor tűnt fel közöttük egy sárgásfehér, nagyon világos madár. Először azt hittem, hogy egy szökött kanárral van dolgom, amivel egy viszonylag friss élményem is volt, hiszen 2017 júniusában megfigyeltem egy sárga egyedű verebek társaságában Dél-Zalában, Sormáson. A szomszédos gyümölcsfán megülő csapatban aztán sikerült megtalálnom a madarat, ami, nagy meglepetésemre, egy flavisztikus (sárga színezetű) tengelic volt valójában.

A madár feje és aransárga szárnycsíkja normális színezetű volt, de a hát, a fark és a szárny színeiből hiányzott a barna és a fekete, helyette szinte teljesen hófehérek voltak a megfelelő tollak. A mell és az oldal barna foltja is inkább világos, narancsárnyalatú volt. A madárról néhány bizonyító fotót is sikerült készítenem. Ezelőtt még nem talákoztam hasonló színezetű tengelicel.

Erről a madárról eszembe jutott egy szintén a kertben, az etetőn gyűrűzött öreg (2+) hím fenyőpinty, aminek a torok teljesen fekete volt. A példányon minden más tollazati bélyeg stimmel. 2010. február 6-án gyűrűztem; szerencsére néhány fotóm van a madárról. A fenyőpinty monotipikus madár, nincsenek alfajai, és a szakirodalomban ilyen változatot sem találtam. Az interneten kutakodva sem találtam ilyen madarat, és én magam sem észleltem többet hasonlókat.

Gál Szabolcs

↑ A flavisztikus tengelic (Fotó: Gál Szabolcs)

↓ Szokatlan színezetű, fekete torkú fenyőpinty (Fotó: Gál Szabolcs)

CSUSZKATETEMET FOGYASZTÓ SZAJKÓ ÉS ZÖLDIKÉT ZSÁKMÁNYOLÓ FIATAL EGERÉSZÖLYV MEGFIGYELÉSE FOTÓSLESBŐL

2015. november 25-én a Szentendrei-szigeten, Horány határában, egy tölgyesben felállított fotósleshelyről különböző madarakat (elsősorban egerészölyveket, hollókat) és nagyvadakat fényképeztem. Mielőtt elfoglaltam volna a helyemet, a sátor elé tettem egy kifejlett csuszka közel ép tetemét, amit korábban találtam a területen. Nagyjából fél órán belül tizenhárom szajkó jelent meg – szinte egyszerre – a les előtt. Bár arra számítottam, hogy makkot fognak majd gyűjteni, a legnagyobb meglepetésemre kizárólag a csuszkatetem érdekelte őket. Pár perc múlva az egyik szajkó néhányszor még a helyszínen belecsípett a tetembe, fogyasztott belőle, ezt követően pedig a társai kíséretében elvitte azt, de hogy hová, azt már nem láttam. Miután az eset után sem hagytam el a helyemet, arról nincsen tudomásom, hogy a szajkó elrejtette-e a csuszka tetemét, vagy pedig rögtön elfogyasztotta.

2018. december 1-jén egy pócsmegyeri szántóföldön lévő másik leshelyem előtt egy első naptári éves egerészölyv zsákmányolt egy sérült, a társaival ellentétben nehezen és koordinálatlanul repülő zöldikét egy zöldikecsapatból, ami már hetek óta a les környékén táplálkozott. Az egerészölyv a vadászat előtt összeverekedett a les előtti belsősegeken táplálkozó, öreg tollruhás fajtársával, majd a les előtt fogyasztotta el a prédát, amiről videót is készítettem. Bár több száz órát töltöttem már el fotózással különböző leshelyeken, hasonló megfigyeléseim korábban még nem voltak. Ezek az esetek jó példák arra, hogy lesről történő madárfotózás közben sok, madártani szempontból is érdekes esetnek lehetünk tanúi.

Szőri István

A szerző felvétele

ADATOK A HAVASI LILE 2018-AS HORTOBÁGYI VONULÁSÁRÓL, ÉS EGY FEHÉR PÉLDÁNY MEGFIGYELÉSE

A havasi lilék 2018-ban augusztus 13-án érkeztek meg a Hortobágyra, és az aszályos évekre jellemzően nagy létszámban mutatkoztak (max. 263 példányos csapat szeptember 27-én). Október végéig a Hortobágy alábbi pusztáin észleltem őket:

Angyalháza	max. 105
Borzás	10
Kunmadaras	46
Nyíró-lapos	5
Pentezug	9
Szelencés	263

A megfigyelések többnyire a kopárra rágott juh- és marhalegélőkön történtek, de akadt kivétel: kiszáradt vízállás medre (Angyalháza, Kunmadaras), illetve leszántott tarló (Borzás). Az október nagy részében kitaró száraz, meleg időben a számuk nem csökkent, még 19-én is 230-at láttam.

Október 11-én Angyalháza pusztja Sziktelek nevű részén egy birkalegélőn táplálkozó, 27 havasi liléből álló csapatban egy messziről kifehérlő példányt vettem észre. Közelebről és teleszkóppal szemlélve a „törtfehér” alapszínén kirajzolódott a felnőtt madarakra jellemző néhány bélyeg. A háti fedőtollak, amik normális esetben barnák világos krémszínű szegéllyel, ezen a madáron szürkésfehérek voltak, tiszta fehérrel szegve. A farktollak vége előtti keresztzalag sötétbarna helyett sötétszürke, míg a végzalag világosszürke helyett tiszta fehér volt. A fajra annyira jellemző, tarkón összeérő szemsáv az igen világos arctól patyolatfehéren ütött el, a kontrasztot a fejtető szürke vonalkából álló cirmossága is erősítette. A csapat többi tagjától eltért lábának élénk, citromsárga színe. Testmérete nagyobbak, vaskosabbnak tűnt, mint amazoké. Táplálkozása, mozgása semmiben nem különbözött társaitól, amik nem üldözték el maguk közül. Ennél az első megfigyelésnél rajtam kívül jelen volt Fábiánné Zsuzsa is.

Másodjára október 19-én találkoztam a fehér havasi lilével. Aznap a 230 észlelt madár többsége (124 egyed) a Szelencésen

mozgott, öt csoportban. A fehér madár egy 68 példányos csapatban tartózkodott, ami egy arra szálló gatyás ölyvtől felriadva, percekig alacsonyan keringett, így már röptében is fotózhatam. Jól látszott, hogy szárnybelsője is sokkal világosabb, mint társaié.

A Hortobágyon 1974-től rendszeresen figyelem az átvonuló havasi liléket, de mostanáig semmilyen színváltozatot nem láttam. Mivel ez a fehérlő madár az egyébként októberre már halvány, fakó téli ruhába vedlett fajtársaitól is kirívóan világosabb volt, érdemesnek tartottam az adatot leírással és fotódokumentummal közreadni.

Kovács Gábor

A szerző felvételei

SONKÁDON LANDOLT A BÚVÁR...

Egy sonkádi családhoz különleges látogató érkezett 2018. november 30-án. A késő esti órákban a kertés ház lakói az udvar felől szokatlan lármázásra lettek figyelmesek. Amikor kimentek megnézni a zaj forrását, egy nagyobb testű, „érdekes” kinézetű vízimadarat találtak, ami nagy valószínűséggel a kerti kiskapu mellett landolt. A madár kissé kábultan bolyongott az udvarban, ezért a meglepett háziak befogták, és dobozba helyezték.

Másnap reggel egy segítőkész helyi lakos közreműködésével a jövevény a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság egyik munkatársához került, aki beszállította a cégénydányádi tájegységközpontba. A természetvédelmi őrszolgálat ornitológusa megvizsgálta a madarat, és kiderült, hogy egy öreg, részben még nászruhát viselő sarki búvár, ami a Felső-Tisza-vidéken ritkán megfigyelhető faj.

A búvár jó kondícióban volt, a szerencsétlen leszállás ellenére nem sérült meg. Rövid lábadozás után egyedi azonosító gyűrűt kapott, majd a természetvédelmi szakemberek a Tisza Szatmár-cseke közeli szakaszán szabadon engedték. A madár gyorsan a folyó sodorvonalába úszott, tollászkodott, és a nevéhez hűen többször lebukott a víz alá.

A sarki búvár Magyarországon védett faj, természetvédelmi értéke 25 000 Ft. Hazánkban nem fészkel, ősszel és tavasszal főként nagyobb vizeinken jelennek meg vonuló, telelő egyedei. Észak-Amerika és Eurázsia északi tájain, lassú vízfolyások, tavak, tengeröblök fészkelője.

A sonkádi madárbarát emberek segítségének köszönhetően, kollégáink gyors és szakszerű intézkedésének eredményeként a „búvármentés” sikeresen zárult.

Hunyadi Tünde és Barcánfalvi Péter

Fotók: Habarics Béla

ÉRDEKES MADÁRMEGKERÜLÉSEK

szerkeszti: Karcza Zsolt

Az elmúlt időszakban a Madárgyűrűzési Központba beérkezett, kiegészített (gyűrűzési adattal együtt lezárt) megkerülésekből válogattunk. A külföldön gyűrűzött madarak adatainak kiegészítése rövidebb-hosszabb időt vesz igénybe, így jelen válogatásban is található néhány korábbi megkerülési adat, amiket az elmúlt hónapokban zártunk le. A gyűrűzők, megfigyelők, megtalálók vagy adatközlők nevét technikai okok miatt nem minden esetben és teljes terjedelemben tudjuk feltüntetni. A közölt összesítések tájékoztató jellegűek, a január közepéig beérkezett adatok alapján készültek.

Az MME-honlap Tudástár, Magyarország madarai oldalán (www.mme.hu/magyarorszagmadarai) az egyes madárfajok naprakész gyűrűzési eredményei böngészhetőek: gyűrűzési összesítések, a jelölési és a külföldi vonatkozású megkerülési helyek térképei, valamint a leggyakoribb kézrekerülési okok százalékos eloszlásdiagramjai.

Nyári lúd

2018. november 18-án három, kék nyakgyűrűs nyári ludat figyeltek meg a Mocsca melletti bányatavakon (megfigyelő: Szabó Máté), majd a tél folyamán többször is szem elé kerültek a környékbeli vizeken (Tata, Naszály). A riportokból kiderült, hogy mind a három madarat egy helyen és egy napon gyűrűzték (gyűrűző: Niklas Liljeback) tavaly júniusban, Svédországban (Hudiksvall). Mind a három példányt rendszeresen megfigyelték nyáron a gyűrűzés helyén, majd együtt látták őket Lengyelországban is, november 15-én.

Fotó: Szabó Máté

Csörgő réce

Kazahsztánban lóttak le egy magyar gyűrűs csörgő récét szeptember elején. A madarat tavaly októberben gyűrűzték a Mekszikópusztai Madárgyűrűző Állomáson (gyűrűző: Dr. Hadarics Tibor). Ez az első magyar gyűrűs csörgő réce megkerülési adata Kazahsztánból, és egyben a madárfaj eddigi legtávolabbi megkerülési adata a hazai adatbankban (3204 km).

Fotó: Hadarics Tibor

Fehér gólya

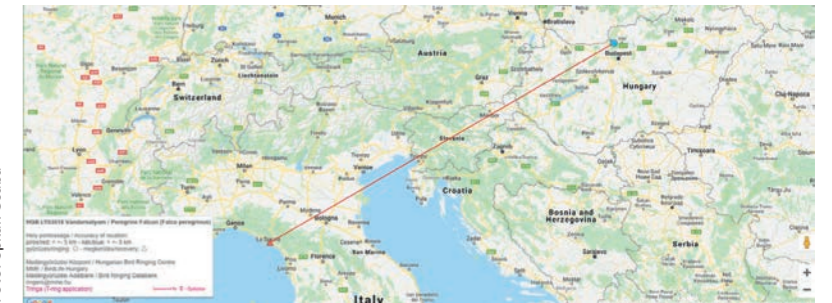
Egy svéd madarász (Daniel Steen), aki önkéntesként dolgozott Dél-Szudánban, meglepő megkerülési levelet küldött a Madárgyűrűzési Központnak. 2018 szeptemberében egy etiópiai piacon talált egy magyar gólyagyűrűt, amit „ékszerként” viselt a tulajdonosa. Kiderült, hogy a nő egy közeli piacon vette a gyűrűt az „előző száraz periódusban”, vagyis 2017. szeptember és 2018. március között. Sajnos ebből nem lehetett kideríteni, hogy pontosan hol, mikor és hogyan került meg az adott fehér gólya. A madarat 2017 nyarán gyűrűzték fiókaként, Úrhidán (gyűrűző: Csihar László).

Fotó: Daniel Steen

Vándorsólyom

2018. október végén egy magyar gyűrűs vándorsólymot lóttak le Olaszországban. A madár szerencsére túlélte, állatorvosi kezelés alatt áll, remélhetőleg elengedhető lesz. A sólymot 2018 tavaszán gyűrűzték fiókaként Komárom-Esztergom megyében (gyűrűző: Spilák Csaba). Ez az első hazai gyűrűs vándorsólyom megkerülése Olaszországban. 2007-ben egy olasz gyűrűs madár Szombathelyen került kézre.

Fotó: Spilák Csaba

Sarlós partfutó

2018 szeptemberében egy hazai gyűrűs sarlós partfutót figyeltek meg Franciaországban, Marseille-től nem messze. Ez az első magyar gyűrűs példány, ami Franciaországban került meg. A madarat egy hónappal korábban jelölték a Mekszikópusztai Madárgyűrűző Állomáson (gyűrűző: Pitó Andor).

Havasi partfutó

2018. október 2-án, a reggel 8 óras ellenőrzéskor 14 havasi partfutót fogtak és jelöltek meg színes gyűrűkkel a Mekszikópusztai Madárgyűrűző Állomáson (gyűrűző: Hadarics Tibor). Ebből a csapatból három példányt is megfigyeltek külföldön; egyet Németországban 2018. október 16-án, egyet-egyed pedig Franciaországban 2018. október 20-án és 2019. január 2-án. A távcsővel, teleszkóppal leolvasható színes jelöléseknek köszönhetően nagyon sok megfigyelési adat érkezik a központba, de ilyen szerencsés eset ritkán fordul elő.

Fotó: Hadarics Tibor

Heringsirály

2018. november elején egy belga gyűrűs heringsirályt figyeltek meg Jánossomorján (megfigyelő: Pitó Andor). Ez az első Belgiumban jelölt heringsirály, ami megkerült Magyarországon. Az akkor első éves madarat 2015 nyarán jelölték Nyugat-Flandria partjainál (gyűrűző: Marc Van De Walle). Korábban csak finn és svéd gyűrűs példányokat figyeltek meg Magyarországon.

Jégmadár

Egy magyar gyűrűs jégmadár ütközött üvegnek, és ennek következtében hullott el 2018. júniusban, Lengyelországban, a Kárpátaljai vajdaságban. A madarat a Hortobágyi Vonuláskutató Állomáson gyűrűzték 2017 szeptemberében (gyűrűző: Ölveczki Gyula). Ez eddig a második hazai gyűrűs jégmadár megkerülési adata Lengyelországban. A korábbi – a Sumonyi Madárgyűrűző Állomáson jelölt – példány is kézre került (1983), de akkor az elhullás oka ismeretlen volt. Ezekon kívül két lengyel gyűrűs jégmadár került meg Magyarországon.

ÉRDEKES MADÁRMEGFIGYELÉSEK

szerkeszti: Hadarics Tibor

A következőkben rövid áttekintést szeretnénk nyújtani 2018 októberének, novemberének és decemberének legérdekesebb faunisztikai megfigyeléseiből. Az itt következő – Magyarországon jórészt nagyon ritkán előforduló – madárfajok adatainak nagy része a Nomenclator Bizottság által hitelesítendő, ez viszont a legtöbb esetben még nem történt meg, ezért sem az előfordulások pontos időpontját, sem a megfigyelők nevét nem közöljük.

Október

A hónap elején a Hortobágyi-halastavon láttak egy vándorfűzikét (*Phylloscopus inornatus*), a hajdúszoboszlói Angyalháza-pusztán pedig egy fiatal cankópartfutót (*Calidris subruficollis*) került szem elé (amit egy héttel később is láttak még ugyanott). Október első hétvégéjén a váci Ártéri tanösvény mellett és a Hortobágyi-halastavon egy-egy vándorfűzikét (*Phylloscopus inornatus*), Szóc közelében egy szibériai csilpcsalpűzikét (*Phylloscopus collybita tristis*), a Hortobágyi-halastó Kondás nevű taván pedig egy fiatal rózsás gödényt (*Pelecanus onocrotalus*) és egy fiatal vándorpartfutót (*Calidris melanotos*) figyeltek meg. A hónap második hetében a Vértesszőlő melletti Boglárán egy vándorfűzikét (*Phylloscopus inornatus*), a hortobágyi Csécsi-halastavon egy vándorpartfutót (*Calidris melanotos*), a Fülöpszállás melletti Zab-halmi-széken pedig egy laposcsőrű víztaposót (*Phalaropus fulicarius*) láttak, a korábban a Hortobágyi-halastavon észlelt fiatal rózsás gödényt (*Pelecanus onocrotalus*) pedig többször észlelték a Tiszacsege melletti Boca-laposon. Október második hétvégéjén két vándorfűzikét (*Phylloscopus inornatus*) fogtak és gyűrűztek a Naszály melletti Ferencmajori-halastavknál, egyet pedig a hódmezővásárhelyi téglagyári kubi-koknál is láttak. A hónap harmadik hetében a korábban a környéken már többször látott fiatal rózsás gödényt (*Pelecanus onocrotalus*) a hortobágyi Pince-lapos-tavon bukkant fel, a Zámolyi-víztárolónál egy fehérkarmú vércsét (*Falco naumanni*) láttak, a fertőúj-laki élőhely-rekonstrukción (Borsodi-dűlő) pedig egy fiatal tojó vándorpartfutót (*Calidris melanotos*) fogtak és gyűrűztek. Október negyedik hetében a Hortobágyi-halastavon egy öreg indiai lúd (*Anser indicus*), Érsekcsanádánál és Ócsénynél a Dunán egy jeges búvár (*Gavia immer*), Siófokon (Szabadisóstó) a Balatonon pedig egy immatur him pehelyréce (*Somateria mollissima*) került szem elé. A hónap legvégén a Kecskeméti Vadaskertben megfigyeltek egy vándorfűzikét (*Phylloscopus inornatus*), az izsáki Kolon-tónál pedig egyazon napon egy öreg him berki poszátát (*Cettia cetti*) és egy barna fűzikét (*Phylloscopus fuscatus*) is fogtak és gyűrűztek (a barna fűzikének ez a nyolcadik hazai előfordulása).

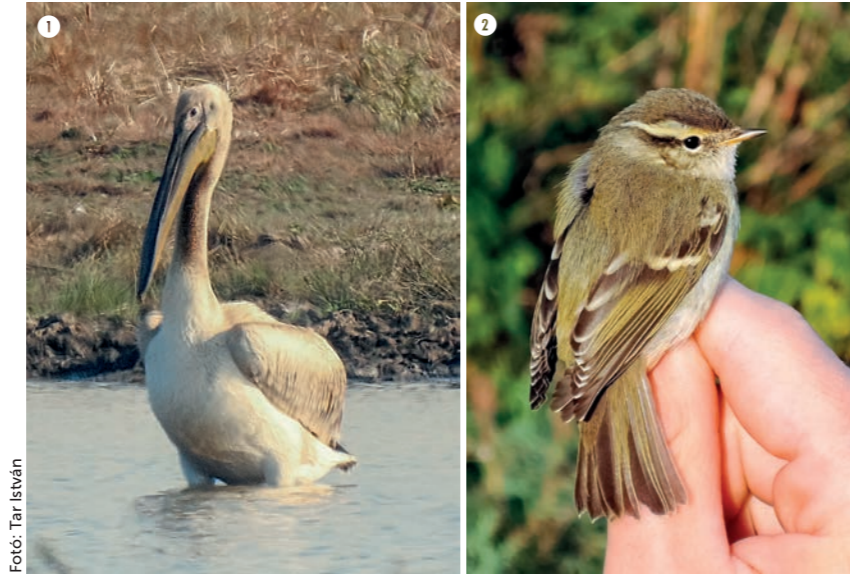

Foto: Tar István

Foto: Szabó Máté

Foto: Hadarics Tibor

Foto: Németh Ákos

November

A hónap első napjaiban Répáshuta közelében többször is észlelték egy törpekuvíkot (*Glaucidium passerinum*), ismét látták Tiszacsege mellett a rózsás gödényt (*Pelecanus onocrotalus*), Siófoknál (Szabadisóstó) pedig a pehelyréce (*Somateria mollissima*), Apajon (Alsó-Szűnyog) egy öreg indiai ludat (*Anser indicus*), Szántódnál a Balatonon pedig egy öreg, világos színváltozatú szélesfarkú halfarkast (*Stercorarius pomarinus*) figyeltek meg. November első hetében Siófokon többször láttak egy fiatal csüllöt (*Rissa tridactyla*), majd Balatonfenyvesen egy másikat, amelyik aztán átment Siófokra. Ugyanebben az időszakban a szegedi Fertőn egy cankópartfutót (*Calidris subruficollis*), Soponyán pedig egy indiai ludat (*Anser indicus*) észlelték, és a Hortobágyi-halastavon (Kondás) is újra szem elé került a térségben már korábban is megfigyelt rózsás gödény (*Pelecanus onocrotalus*). A hónap második hétvégéjén a Dávod melletti Földvári-tónál egy berki poszátát (*Cettia cetti*) fogtak és gyűrűztek, Bakonszeg közelében pedig egy sötét színváltozatú, immatur szélesfarkú halfarkast (*Stercorarius pomarinus*) láttak. November harmadik hétvégéjén egy immatur rózsás flamingó (*Phoenicopterus roseus*) bukkant fel a szegedi Fehér-tavon, amit a hónap hátralévő részében még többször láttak itt és a szegedi Fertőn. November harmadik vasárnapján a szegedi Fehér-tó keleti részén egy lazúrcinegét (*Cyanistes cyaneus*) figyeltek meg, ami egészen december közepéig egy egészen szűk területen, egy csatorna nádszegélyében mozgott, ez alatt az időszak alatt nagyon sokan látták, és jobbnál jobb fényképek készültek róla (ennek a kelet-európai és dél-szibériai cinegefajnak ez az első előfordulása Magyarországon). A hónap harmadik hetében két immatur (egy első téli és egy második téli tollazatú) halászsirály (*Larus ichthyaetus*) tűnt fel a nagyhegyesi Elepi-halastavon, az első teljes példányt még később is látták ugyanott. November negyedik hétvégéjén a tatai Óreg-tavon egy fiatal csüllöt (*Rissa tridactyla*), a hónap legvégén pedig a Kunszentmiklós és Szabad-szállás közötti Bösztörpusztánál egy kuhit (*Elanus caeruleus*) láttak.

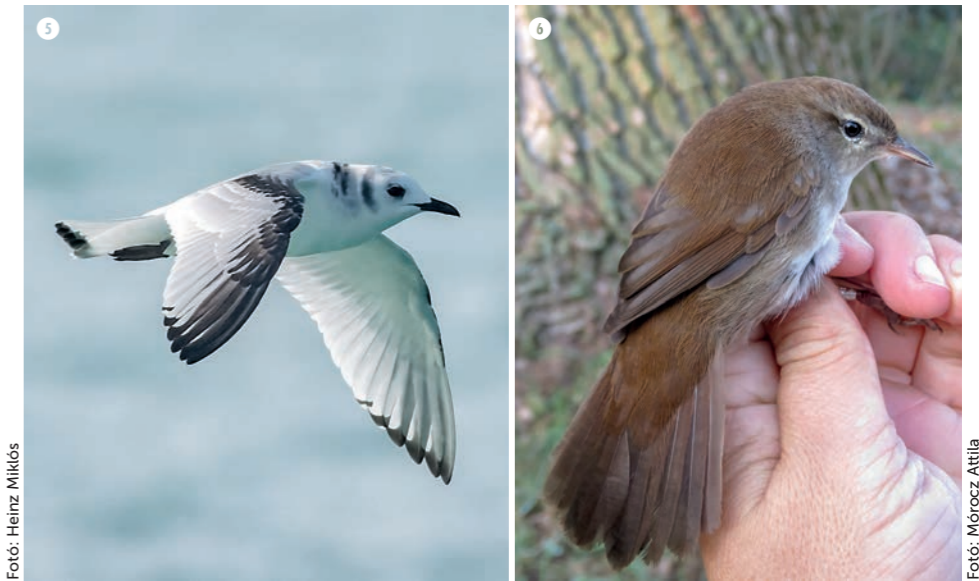

Foto: Heinz Miklós

Foto: Mórocz Attila

Foto: Kurfis Ilona

Foto: Árvay Márton

Foto: Barkóczy Csaba

December

A hónap legelején a szegedi Fehér-tavon elpusztulva találták meg a már két hete ott tartózkodó rózsás flamingót (*Phoenicopterus roseus*), a madár valószínűleg a hirtelen beköszöntött kedvezőtlen időjárás miatt gyengült le és hullott el. A hónap első hétvégéjén ismét megfigyelték Siófoknál (Szabadisóstó) az ott már korábban is látott immatur hím pehelyécét (*Somateria mollissima*), Balatonfenyvesen pedig ismét szem elé került egy fiatal csüllő (*Rissa tridactyla*). A Kunszentmiklós és Szabadszállás közötti Bósztorpusztánál először november legvégén látott kuhu (*Elanus caeruleus*) több mint két hétig tartózkodott ott, ezalatt sokan látták ezt a kis természetű, szép ragadozómadár-fajt, aminek ez mindössze a második hazai előfordulása volt. December első hetében ismét szem elé került a nagyhegyesi Elepi-halastavon a második teles halászsirály (*Larus ichthyaetus*). A hónap második hetében a szegedi szeméttelen egy subadult dolmányos sirályt (*Larus marinus*) 10, a geszti Begécsi-víztárolón pedig két laposcsőrű víztoposót (*Phalaropus fulicarius*) láttak. December harmadik hetében a Komárom melletti Herkálypusztánál egy öreg rövidcsőrű ludat (*Anser brachyrhynchus*) 11 figyelték meg, amit egy héttel később a Mocska határában lévő Boldogasszonypusztánál láttak a táplálkozó vadludak között. A hónap negyedik hétvégéjén két kanadai lúd (*Branta canadensis*) került a megfigyelők távcsöve elé a pusztaszeri Vesszős-széken.

Fotó: Anvay Márton

Fotó: Kurfiss Ilona

Fotó: Barkóczi Csaba

Fotó: Szabó Máté

Fotó: Bátky Gellért

Köszönet illeti a madarak – név szerint ugyan nem említett – megfigyelőit, hogy adataikat közkinccsé tették. Kérjük, hogy – amennyiben eddig még nem tették meg – a megfigyelések részletes dokumentációját mielőbb juttassák el a Nomenclator Bizottság titkárához (Gál Szabolcs, e-mail: nomenclator@birding.hu). Az itt felsorolt adatok nagyrészt az érdekes megfigyeléseket közlétevé www.birding.hu, illetve a www.rarebirds.hu internetes oldalakról származnak.

ÉRDEKES MADÁRFÉSZKELÉSEK

szerkeszti: Haraszthy László

BALKÁNI GERLE KÖLTÉSE VILLANYOSZLOP BETONÜREGÉBEN

A mosdói gólyafészket is tartó betonoszlop üregébe épített fészkekben balkáni gerle költött. A fészkekben egy jól fejlett fióka és egy terméketlen tojás volt. 2017-ben ugyanezen a helyen, a gólyafészkek alatt kb. egy méterre épült fészkekben két fióka volt. A gólyafészkek árnyékolta a gerlefészket, de a gólyapár közelsége is szerepet játszhatott a madár helyválasztásában.

Nagy Sándor

FEKETE RIGÓ FÉSZKELÉSE BUDATÉNYI LAKÓTELEP BALKONLÁDÁJÁBAN

A fekerigó-pár először egy második emeleti balkonládába próbált fészkelni, ott azonban megzavarták (nem szívesen látták) őket, utána költöztek le az alattuk lévő, első emeleti erkély balkonládájába. A lakók 5 tojást láttak, amikből először két fióka kelt ki, majd naponta egy-egy további. A hím madár az erkéllyel szemben lévő ecetfáról figyelte a fészket, és amikor a tojő lerepült, ő ült rá. De többször látták, hogy a tojő szinte rázavarta a hímeket a fészkekre. A hím kevesebb ideig kotlott a tojásokon, mint a tojő. Mivel a nap nagyon tüzte a ládát, a lakás tulajdonosai levelekből árnyékolót csináltak fölé.

A fiókák szépen fejlődtek, azonban amikor már tollasok voltak, de a farktolluk még nem fejlődött ki, egy szarka hármat elvitt közülük. A család arra lett figyelmes, hogy nagy ribillió van kint, és amikor kimentek, azt látták, hogy többféle madár (veréb, balkáni gerle, örvös galamb és a rigópár) szinte elűzte a szarkát.

A fészkekben maradt két fióka kiugrott a fészkekből, az egyik tetemét később megtalálták az erkély alatt, a másiknak nyoma veszett. A rigópár nem tért vissza másodköltésre.

Szováti István

HAMVAS KÜLLŐ ÉS FEKETE HARKÁLY FÉSZKELÉSE EGYMÁS KÖZVETLEN KÖZELÉBEN

Egy öreg bükkön lévő hollóköltés négy fiókját gyűrűztük a dunabogdányi Kecse Jankó-árokban, a Kühlenberg-forrástól nem messze. Ekkor vettük észre, hogy a hollófészkes bükk-től három fával arrébb, egy öreg kocsánytalan tölgyön egy hamvasküllő-pár idegesen viselkedik. Odújuk nagyjából húszméteres magasságban, egy korhadt ágcsomk tövében volt. A gyűrűzés befejezésekor pedig azt láttuk, hogy ettől a tölgytől mindössze tíz méterre egy fekete harkály szállt le egy bükkre,

majd eltűnt a fa törzsének túloldalán, tízméteres magasságban lévő odújában. A későbbi megfigyelések alapján mindkét harkályfaj költése sikeres volt. A terület egy szurdokvölgy aljában, vadkerítéssel körbekerített, 2,6 hektáros, 2014 nyarán kialakított végvágás határára fekszik. A költéseknek otthont adó erdőrészt andezit-szurdokerdő, aminek fő állományalkotó faja a bükk (kb. nyolcvanéves egyedek). A két harkályfaj költőhelye egymástól kb. húsz méterre lehetett. Fekete harkályok 2010 óta fészkelnek a völgyben, hamvas küllők viszont korábban nem költöttek itt. A Visegrádi-hegységben 2013 óta ugyanazokban az UTM-negyzetekben két évente végzünk hamvasküllő-felmérést február és március között, Visegrád-Dunabogdány-Tahitótfalu települések közigazgatási határában. 2013 óta megkétszereződött a hímek száma, és a faj költő állománya folyamatosan növekszik a hegységben. 2016 márciusában a dunabogdányi Róka-kapu melletti kocsánytalan tölgyesben három órán belül nagy fakopáncs, közep fakopáncs, zöld küllő, hamvas küllő és fekete harkály hímjeinek területiális viselkedését észleltük ugyanabban a 8,5 hektáros erdőrésztben.

Feldhoffer Attila, Kossuth Levente, Schwartz Vince

KIS FAKOPÁNC S FÉSZKELÉSE VÉGVÁGÁSON ÁLLÓ SZOLITER TÖLGYÖN

Leányfalu közigazgatási határában belül, a Szénégető-patak térségében, egy 2,3 hektáros végvágást metsző turistaút mellett lakott kiskopáncs-költőodút találtunk 2017-ben, amiből legalább két fióka repült ki (ennyit lehetett egyszerre megfigyelni). A területen korábban álló ritkás tölgyest 2013-ban termelték le. Csupán 9 öregebb hagyásfa – pusztuló kocsánytalan tölgyek – maradt meg a turistaút mellett, amik egymástól távolabb, inkább szoliter, mintsem faszorjakkal állnak. Közülük néhány már ki is száradt. A költőodú az egyik, közvetlenül az út mellett álló, még élő tölgy elhalt oldalágában volt. A végvágást minden irányból összefüggő erdőterület – andezit-szurdokerdő és kocsánytalan tölgyes – övezi, fejmagasságig pedig vadszederral futtatott kocsánytalan tölgyesboríték borítja. Az eddigi hazai ismeretek alapján ez az alacsony záródású kiskopáncs-költőhely a jellegét tekintve szokatlannak tekinthető. Innen egy km-re egy másik – tipikus helyen lévő – kiskopáncs-költőhelyet is találtunk teljesen zárt andezit-szurdokerdő peremén, egy öreg kocsánytalan tölgy törzsében.

Schwartz Vince, Somogyi Péter

Fotó: Szováti István

Fotó: Schwartz Vince

I KŐBÁNYA SZIKLAFALÁN FÉSZKELŐ BÚBOSBANKA

A dunabogdányi Csódi-hegy egyik művelés alól kivont bányaudvarának (ún. Mély-bánya) délnyugati sziklafalán búbosbankapár költött 2015-ben. A költőüreg bejárata kb. két méterrel a réteges andezitfal agyagos pereme alatt volt. A költés sikeres volt, de a pontos fiókaszámot nem tudtam megállapítani. A hegyen 2010 és 2018 között ez az egy búbosbankaköltés volt. Az eset leírását azért teszem közzé, mert bár a magyar szakirodalmi források említést tesznek a faj ilyen jellegű költéséről, idáig csupán épület kőfalában, kőrakásban és megdőlt sírkőben lévő hazai fészkelésről találtam konkrét leírást. Petrovics Zoltán az elmúlt harminc évben egy alkalommal feltételezte költését a Tokaji-hegy egyik kőbányájában, de ott a fészkelés nem nyert bizonyítást. A Duna-kanyarban 2010 óta látványosan megerősödött a búbosbanka-állomány. A Visegrádi-hegységben 2018-ban számos magasan lévő erdőterületen, pl. a Pap-réten és az Öreg-nyílás-völgy bükkösében is territóriumot foglaló párokat észleltem, ezek közül az utóbbi merőben szokatlan élőhely a búbosbanka számára. Véleményem szerint az állomány növekedéséhez a Szentendrei-szigeten és a Visegrádi-hegységben az utóbbi években tapasztalható lovardanyitási hullám és a háztáji lótartás népszerűsödése is hozzájárult.

Schwartz Vince

MACSKABAGLYOK MEGTELEPÍTÉSE BELTERÜLETI KERTBEN

Ismerőseimtől többször hallottam már, hogy a macskabagoly manapság terjedőben van, és a belterületi parkokban, kertekben fészkelő párok száma is feltehetően növekszik. Térségünkben, Szentendrén, Leányfaluban, Tahitótfaluban és Dunabogdányban is rendszeresen fészkel a faj, Szentendrén az egyik templomtorony harangterében is költ egy pár. A Szentendrei-szigeten leginkább az idősebb hullámtéri fűz-nyár ligeterdők és nyárfasorok fészkelője; az északi részen, Tahitótfalú és Kis-roszki között nagyjából két kilométerenként költ egy-egy pár.

Régóta szerettem volna, hogy horányi kertünkben (Szentendrei-sziget, Szigetmonostor üdülőövezete) is megtelepedjen ez az éjszakai ragadozó. A terület öreg kocsányos és kocsánytalan tölgyekkel, erdei fenyőkkel és különböző parkfákkal sűrűn ültetett, tipikus üdülőövezet, kb. 500 méterre a Dunától, az ellenkező irányban pedig több kilométeren át kiterjedt zárt erdőség található (telepített akácok, tölgyesek és fenyvesek).

Közvetlenül a házuk mellett fészkelésre ideális, 15–20 méter magas erdeifenyők állnak, így az egyikre Hilti szalaggal egy, az MME boltjában is kapható, D-típusú macskabagolyodút helyeztem fel 2014-ben.

Először 2016-ban észleltem macskabaglyok jelenlétét; ebben az évben három elhagyott tojást találtam a láda alján.

2017-ben a vegetációs időszakban egyáltalán nem volt macskabagoly-jelenlét a kertünkben, de októbertől újból erős násztevékenységet észleltem a ládánál, aminek tetejére ekkor a későbbi, könnyebb ellenőrzés érdekében egy tükröt is rögzítettem, illetve a házból egy előre programozott kamerával figyeltem az eseményeket. Két pár is (két hím és két tojó) igényt tartott a költőhelyre, többször harcoltak is érte, végül egy szürkés alapszínezetű hím és egy vörösésbarnás alapszínezetű tojó foglalta el azt. A bagolypár két fiókat, egy szürkés és egy vörösés színezetűt nevelt fel sikeresen. Érdekes, hogy eközben három fával arrébb, egy másik erdeifenyőn dolmányos varjak nevelték fiókáikat, és az egyik májusi este a macskabagolypárunk hímje rárepült a fészükre. Ezt követően a varjak már nem jártak etetni a fészkekre, amiből a macskabagoly feltehetőleg az összes varjúfiókat elhordta. A költőláda közelében az etetések során háziveréb-, feketeterítő- és denevérsákmányt sikerült azonosítanom és fotóznom, a fiókákat mindig a tojó etette a prédával.

Idén már az odúba is kamerát helyeztem, így a jövőben várhatóan még pontosabban tudom majd dokumentálni az eseményeket és a madarak táplálkozását. 2018 őszén a kertünkben fészkelők mellett, pár házzal arrébb is rendszeresen hallható volt egy hím macskabagoly kiabálása. Bár a horányi hullámtéren számtalan üres varjúfészkek található, a környékbeli telepített erdők kor- és fajösszetételük miatt valószínűleg nem bővelkednek macskabagoly-költőhelyekben. Horány belterületén a macskabaglyokon kívül még erdei fülesbaglyok, néhány kilométerre az üdülőövezettől pedig füleskuvikok is fészkelnek, ezen kívül a horányi Regatta Szabadidőközpont területén telente, változó számban, erdei fülesbaglyok telelnek csapatosan. A Szigetmonostorral szomszédos Pócsmegyer belterületén a református templom mellett korábban erdei fülesbaglyok fészkeltek, míg Tahitótfalun zártkerti övezetben (Jóság dűlő) füleskuvikpárok költenek rendszeresen.

Szóri István

Fotók: Nagy Sándor

I NAGY ÖRGÉBICS PÓTKÖLTÉSE

Nagyhódoson, egy alig használt aszfaltutat szegélyező vadkörtefasorban, öt méter magasan, egy vastag ág elágazásába épült, hattojasos nagyörgébcis-fészket találtam. Az elágazásra rádőlt egy vastag gally, így a fészkek szinte körbe volt véve ágakkal, ezért is különösen furcsa, hogy az június 9-ére nyomtalanul eltűnt. Ugyanott július 2-án egy felnőtt madár még rövid farkú, alig repülő fiókat etetett, ami nyilvánvalóan a megsemmisült első költés pótköltéséből származott. Fészüket az elsőtől 50 méterre, a legelőn magányosan álló vadkörte alatt találtam meg. Tudomásom szerint ez az első bizonyított nagyörgébcis-pótköltés Magyarországon.

Haraszthy László

IZOBÁBAN NEVELT KAKUKKFIÓKÁT A HÁZI ROZSDAFARKÚ

Egy dobozban hozott különös madárfiókával keresett meg Molnár Sándor dombóvári lakos 2018. június 6-án. A számára ismeretlen madarat – egy kakukkot – a szőlőhegyi hétvégi házából hozta el. Mint elmondta, közel egy hónapig nem voltak az épületben, ezért annak szellőzését a zsaluk megnyitásával oldották meg. Nagy volt a meglepetésük, amikor egy nagyobb testű madarat vettek észre a hálószoba falióráján. A tollas kakukkfióka a falióra rakott házi rozsdafarkú fészében nevelkedett. A rozsdafarkúpár az első fészkeket az emeleti szobában, a könyvespolcra rakott fészkekben nevelte fel, a „második fészkeket” a földszinti szoba falán lévő faliórán. Az még csak elképzelhető, hogy a rozsdafarkú a szellőzés miatt nyitva hagyott zsaluelemek között képes volt a fészkepítésre és a kakukkfióka nevelésére, de nagy talány, hogy a kakukktójtás hogyan került a rozsdafarkú fészkebe, hogyan volt képes átréselni magát a tojó kakukk a zsaluelemek között. A fiókat természetesen visszavittem a

házhhoz, és a rag alá rögzített dobozba helyeztük a mindig éhes jövevényt. A mostoha szülőket nem zavarta a fióka néhány órá eltűnése és az ablak lezárása sem. Az erős eleségkérő hangot adó kakukkfiókát hamar megtalálták a rozsdafarkúak. A fióka öt nap múlva, immáron gyűrűvel a lábán, sikeresen elhagyta az alkalmi fészket.

Nagy Sándor

ITÖVISSZÚRÓ GÉBICS AUGUSZTUSI FIÓKÁS FÉSZKEKALJA

A Karancs hegység környékére későn, csak május 20-án érkeztek meg a töviszúró gébicsek 2011-ben. Az első hímét május 15-én pillantottam meg Karancslapujtón, Baksaházán (Tücsök-vára). Ilyen késői érkezésüket még soha nem tapasztaltam. Ez idáig minden évben, mint rendszeren, április végén, május első napjaiban jöttek meg. Kivételek persze mindig vannak, a legkorábbi érkezési adatom erről a fajról 1998. április 19-ei (Karancslapujtó, Fektő, egy hím példány).

2011. augusztus 19-én Karancslapujtón, a Fektő lábánál, csőrében eleséget tartó töviszúró gébicse lettem figyelmes. Takarásba húzódtam, és távcsövezzel vártam, hogy hová repül vele. Kertvégi mezőgazdasági terület szegletének kőkénysarjában tűnt el. Rövid ideig tartó keresés után meg is találtam a kőkényes külső szélébe, egy méter magasan épült fészket a késői pótköltésből származó tollas fiókákkal. 2011-ben a késés miatt csak június végén, július elején repültek ki normál esetben a fiókaik. Az öreg töviszúró gébicsek többsége és a fiatalok augusztus 6–8. környékén kezdik meg az őszi vonulást. Azonban szinte minden évben előfordulnak július végi kirepülések is, így természetesen ezen szülőök vonulásának kezdete akár egy hónapot is csúszik.

Rozgonyi Sándor

Fotók: Szóri István

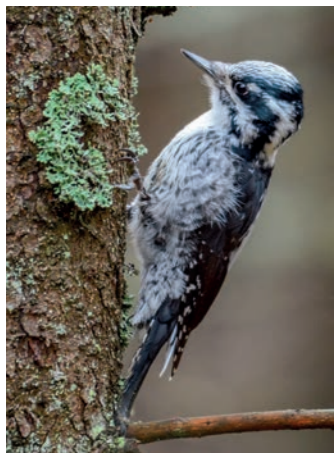

ÉSZT MADÁRTANI EGYESÜLET

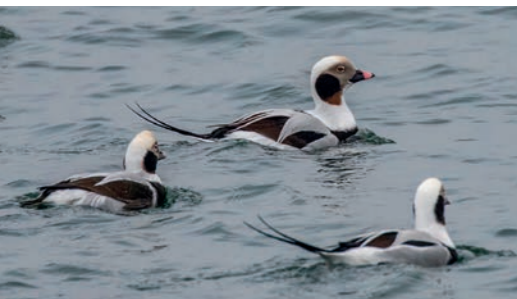
Sikefajd (Fotó: Tiitu Tali)

Lappantyú (Fotó: Sander Sirelbu)

Háromujjú hősik vagy háromujjú harkály (Fotó: Sander Sirelbu)

Jegesrécék (Fotó: Kauro Kuik)

Szervezetünk, az Észt Madártani Egyesület megalakulása, 1921. május 1-je óta folyamatosan működik. Az 550 fős tagsággal rendelkező BirdLife Estonia 2000-ben lett a BirdLife International teljes jogú tagja. Civil szervezetünkben azért dolgozunk, hogy Észtországot a madarak számára élhetőbbé tegyük. Ennek érdekében madártani megfigyeléseket, faj- és élőhelymegőrzési munkát végzünk, továbbá felhívjuk a társadalom figyelmét a természet- és madárvédelem fontosságára.

Minden évben felmérjük a Natura 2000-es területeket és a Fontos Madárelőhelyeket (IBA). Észtország egy fontos vonulási útvonalon fekszik, ahol évente énekes- és vízimadarak tízmilliói vonulnak át. Több mint 600 természetvédelmi terület, köztük 66 Különleges Madárvédelmi Terület (SPA) erdői, mezői, lápjai, sekély vizű tengerparti területei várják a madarakat a vonulás és a költési időszak alatt. A BirdLife Estonia felelős a legtöbb madármonitoring-terv kidolgozásáért és működtetéséért, továbbá alkalmazott kutatásokat végez annak érdekében, hogy új ismeretekre tegyen szert az erdős és a mezőgazdasági területeken élő, ritka és csökkenő állományú madarak ökológiájáról és élőhelyhasználatáról. Partnerünkkel együtt részt veszünk a sasokat, darvakat és egyéb nagy testű fajokat műholdas jeladóval ellátó programban (<http://bird-map.5dvision.ee/EN>). November közepéig, közel két hónapon át, hat megjelölt daru adója küldött jeleket a Hortobágyról. Észtországban a BirdLife Estonia valósítja meg a legnagyobb citizen science (civiliek által végzett tudományos munka) programot.

A minden év januárjában megrendezett Téli kerti madármegfigyelési programnak (www.eoy.ee/talv) 3000-nél több résztvevője van, akik az akció egy órája alatt számlálják a kertjüket meglátogató madarakat. A Nyári kerti madárnaplózás elnevezésű programunkban (www.eoy.ee/aed) 900 kerttulajdonos vesz részt. Ennek során feljegyzik a kertet látogató madarakat és egyéb állatokat, de megfigyelik és feljegyzik a fészkeléseket és költési kísérleteket is. Lehetőségük van arra is, hogy fenológiai (a növények és az állatok fejlődési szakaszai) megfigyeléseiket is lejegyezzék – például a rovarok átalakulását, a bimbók kinyílásának folyamatát –, illetve listát készíthetnek a virágokról és az azokat beporzó különböző fajokról. Részt veszünk a népszerű fészkekamerázási programban is, aminek keretében élőben és nagyon jó minőségben közvetítjük az olyan ritka fajok fészkelését, mint a fekete gólya és a sasok (www.looduskalender.ee).

Húsz éve koordináljuk „Az év madara” kampányt Észtországban. Ez egy figyelemfelkeltő program, amelyben különböző módszerek alkalmazásával mutatunk be egy adott madárfajt a nagyközönségnek. Ennek keretében rajz- és versíró versenyeket rendezünk, előadásokat tartunk szerte az országban, és bevonjuk az érdeklődőket az adatgyűjtésbe is. 2018 madara a siketfajd volt, 2019-é pedig a lappantyú lett.

Meelis Uustal

Fordította és összeállította:
 Madas Katalin

2019 Tavasz

CsiPogó

2019-BEN AZ ÉV MADARA.....
 A GÓLYATÖCS.... A GÓLYAMI ?

Játssz velünk!
 Találd meg a szilettek tulajdonosát!
 Nyereményed egy ... meglepetés!

Egy házinyúl nem is álmodhat ilyen piros szemekről...

Színe és hosszú lába miatt kapta a gólya nevet...

Ezeket a lábakat egy kaszáspók is megirigyelné!

Ha tavasz, akkor fészekrakás!
 Kukkants bele a madárfészkek változatos világába:
 A TÁKOLMÁNYTÓL A MESTERMŰIG

Előző számunk nyertese:
 Bámer Zsombor 9 év

Megfejtés: az etetőhöz ment a mókus és az erdei pinty, az itatóhoz az erdei egér, a fekete rigó, a széncinege, a bokorba a veréb és a karvaly. A macska nincs a képen.

a kis lile a fészekrakással sem bajlódik, tojásait alig lehet észrevenni a kavicsok között

kis lile

építészeti mestermű, amit tökéletesen rejtenek a felhasznált anyagok

őszapó

molnárfecske

a tapasztás mesterei a molnárfecskék

a parányi ökörsemnek nem kell nagy nyílás... így fészke csak egy véletlenül összeállt fűkupacnak tűnik

ökörsem

szencinege

néhány összehordott gally...csoda, hogy nem esik ki a tojás

vadgerle

ez a gallykupac már sok éve épült, ha nem is szép, de tartós

vetési varjú

gólyatölcs

a gólyatölcs nem fészkel akárhol: legyen víz, de ne túl mély, legyen növény, de ne túl sok

csuszkafióka

a kéregdarabokkal bélelt fészkek nem lehet valami kényelmes lak a pelyhes csuszkafiókáknek

kis poszáta

egyszerű kis mélyedés a száraz nádban

kékbecse

énekes rigó

mesterien összefont nádszálakon stabilan hintázó fészekcsoda

nádirigó

TAVASZI FÉSZEKRAKÁS

a tákolmánytól a mesterműig

függőcinege

szuperluxus lakosztály, pihe-puha béleléssel, mesterien függesztve

házi rozsdafarkú

a rozsdafarkúnak nincs akadály, szinte mindenben fészkelőhelyet lát... ágacskákból álló fészket puhára béleli

Az MME Természetbarátok Boltja tavaszi kínálatából

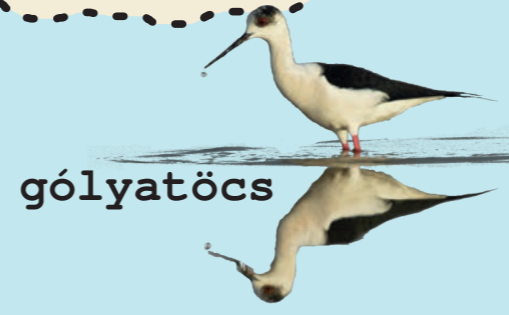

Tavasszal sok madarat láthatsz a vizek mentén. A gólyatöccsel is itt találkozhatasz. Keresd meg, hogy kihez tartoznak a sziluettek: párosítsd a nevekhez a számokat.

Megoldásokat április 7-ig várjuk az mme@mme.hu címre.

A megfejtés beküldői hozzájárulnak nevük és életkoruk közzétételéhez.

Fotók:
Bajor Zoltán, Bordás Tibor, Borsányi Attila, Csonka Péter, Dr. Gyüre Péter, Horváth Márton, Jakab Sándor, Nagy Károly, Orbán Zoltán, Simai Gábor, Somogyi Csaba, Szitta Tamás, Türczi Tibor, Lóki Csaba

Szerkesztés, illusztráció:
Juhász Lilla, Csitneki Balázs

Ne hagyja ki!

A CIVILIZÁCIÓ KÁROS HATÁSAI...

Ajánlat MME tagoknak!

Rendelje meg most!

A VADVILÁG FOTÓZÁSA

Tekintse meg honlapunkon és rendelje meg a legjobb áron!

A **FÉSZEKFOGLALÓ** egy izgalmas stratégiai és ismeretterjesztő kártyajáték, melyben különböző élőhelyekre tudjuk madarainkat betelepíteni.

További ajánlatokért keresse fel online áruházunkat

www.mme.hu/bolt
06-20-969-7778

A TERMÉKEINKET MEGTALÁLJA KIZÁRÓLAGOS,
SZAKKÉPZETT VISZONTELADÓINKNÁL, VALAMINT AZ
INTERNETEN A WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM OLDALON

BTX #CLOSER 2 NATURE

Az új binokuláris teleszkóp, a BTX minden idők legtermészetesebb vizuális élményét nyújtja. Lehetővé teszi, hogy minden apró részletet két szemmel is kristálytisztán lásson, és az innovatív homlok-támasszal, ill. a ferde betekintéssel ezt órákon át kényelmesen tehesse. Élje át a pillanatot még erőteljesebben a SWAROVSKI OPTIK-kal!

SEE THE UNSEEN
WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

SWAROVSKI
OPTIK